

AZARTSPĒĻU NOZARES PĀRSKATS

Latvijas Spēļu
biznesa asociācija

2019 – 2023

Saturs

LSBA prezidenta ievadvārds

Finanšu ministrija: Jārada droša, atkarību mazinoša vide sabiedrībai un skaidrs regulējums visiem tirgus dalībniekiem

Nozares aktualitātes Eiropā – Eiropas Kazino asociācija

NOZARES AKTUALITĀTES

COVID-19 pandēmija

Azartspēļu zāļu skaits samazinās

Samazinās nozarē nodarbināto skaits

Spēlētāju paradumu maiņa

Nelegālais tirgus

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Pašatteikušos personu reģistrs

Pašvaldību teritorijas plānojumi

Haoss vai tiesiskums: kas ņems virsroku?

Galvaspilsētas spēles

Saruna ar Signi Birni, Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas (IAUI) priekšnieci

NOZARES ATTĪSTĪBA

Pamatnostādnēs paredzētais

Problemātiskas spēles pazīmes

Spēļu zāļu izvietojums

Azartspēļu nodokļa ieņēmumu sadalījums

NOZARES PAŠREGULĀCIJA

LSBA darbības kodekss

Darbinieku apmācības

Atskats uz LSBA aktivitātēm

Saruna ar Santu Laimiņu, biedrības "Skalbes" valdes locekli

NOZARES NĀKOTNE

Investīcijas paredzēto izmaiņu ieviešanai – mērāmas miljonos

Valstij un pašvaldībām aplēstie zaudējumi – 17 milj. EUR

Iedzīvotāju paradumu monitorings

Internets un azartspēles nākotnē

Izlozes

NOBEIGUMS

Trīs sarežģītu gadu laikā azartspēļu nozare ir spējusi izdzīvot

Pēdējie trīs gadi azartspēļu industrijai ir bijuši izaicinoši. Darbību ietekmēja gan COVID-19 izraisītā pandēmija, gan nepārdomātas, politiku virzītas izmaiņas nozārī regulējošajos normatīvajos aktos. Likumsakarīgi, ka tas atspoguļojās arī finanšu rādītājos. Kopējais azartspēļu nozares uzņēmumu apgrozījums 2022. gadā bija 290,53 miljoni EUR. Salīdzinoši, tas bija tikai 89,6% no 2019. gada kopējā industrijas apgrozījuma. Raugoties uz skaitļiem un procentiem vien, izmaiņas var nešķist tik dramatiskas. Taču ir būtiski uzsvērt, ka starp pārējo un 2019. gadu, ko salīdzināja Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija, ir bijis arī 2020. un 2021. gads, kad COVID-19 ierobežojumu un politisku lēmumu dēļ azartspēļu organizēšanas vietas strādāja īpašā režīmā vai bija slēgtas pavisam.

Divi gadi, kas tika pavadīti pandēmijas zīmē, atstāja izteikti negatīvu ietekmi uz apgrozījumu – tā kritums bija visiem Latvijas Spēļu biznesa asociācijas (LSBA) biedriem. Šajā laikā uzņēmumu vadītājiem bija jāpieņem daudzi smagi lēmumi un jāpārskata resursu izlietojums, lai līdzsvarotu uzņēmumiem radītos zaudējumus. LSBA biedru lokā nācās atlaist vidēji 20% nodarbināto. Valstij tas nozīmēja papildu ekonomisko slogu, jo virkne nodarbināto kļuva par bezdarbniekiem, kā arī saruka nodokļos un nodevās iekasētais naudas apjoms.

Nozare jau ilgstoši un uzstājīgi likumdevējam pieprasa rūpīgu un pārdomātu politikas veidošanu un tiesisko regulējumu. Tā vietā esam bijuši spiesti veltīt ļoti daudz laika un pūļu, lai pretstāvētu dažādām populistiskām iecerēm ar mērķi kaitēt azartspēļu industrijai. Šī gada martā Latvijas Republikas Satversmes tiesa publicēja spriedumu par tiesvedības izbeigšanu Rīgas teritorijas plānojumā lietā, nozares ziņā atstājot cīņu par tiesībām pastāvēt.

Šāds lēmums tika pieņemts par spīti tam, ka iepriekšējā vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra Artūra Toma Pleša apturētais galvaspilsētas teritorijas plānojums bija prettiesisks. Atgādināšu, ka saskaņā ar Rīgas teritorijas plānojumu azartspēļu zāles pilsētā drīkst atrasties tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās, kas faktiski nozīmē šīs uzņēmējdarbības jomas likvidēšanu. Mēs padoties negrasāmies, jo nevēlamies pieļaut, ka apzināti un bez pamata tiek iznīcināta tautsaimniecības nozare, kas valsts budžetā ik gadu ienes vairākus desmitus miljonus eiro un rada darbavietas divarpus tūkstošiem iedzīvotāju.

Līdztekus tam LSBA turpinās uzstājīgi klauvēt pie atbildīgo lēmumpieņēmēju durvīm, lai jau tuvākajā laikā panāktu samērīgu un prognozējamu regulējumu šai nebūt ne vienkāršajai nozarei. Mūsu ieskatā politiķiem ir skaidri jāpasaka, vai Latvijā būs legāla un regulēta azartspēļu nozare, vai tā tiks likvidēta. Pilnīgi nepieņemami un bezatbildīgi ir radīt iespaidu, ka Latvijā azartspēles ir atļautas, bet ar dažādu marginālu lēmumu palīdzību tiek ieviestas normas, kas legālas azartspēļu nozares pastāvēšanu pēc būtības padara neiespējamu.

LSBA no savas puses, sadarbojoties ar speciālistiem un pētniekiem, kā arī ar Eiropas līmeņa organizāciju palīdzību iepazīstot ārvalstu pieredzi un labo praksi, veic un turpinās īstenot nozares pašregulācijas aktivitātes, kā arī sniegs savus priekšlikumus modernam, atbildīgu spēli veicinošam normatīvajam regulējumam. Tāpat ceram kļūt par pastāvīgu partneri pašvaldībām, jo kvalitatīvs izklaides piedāvājums un atkarību prevencija ir kopīgas intereses.

Arnis Vērzenieks,
Latvijas Spēļu biznesa asociācijas prezidents

Finanšu ministrija: Jārada droša, atkarību mazinoša vide sabiedrībai un skaidrs regulējums visiem tirgus dalībniekiem

Finanšu ministrija, kā azartspēļu un izložu politikas veidotāja, sadarbībā ar citām ministrijām, iestādēm, nevalstiskajām organizācijām un azartspēļu nozari pārstāvošajām organizācijām ir izstrādājusi Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam (turpmāk – Pamatnostādnes), kuras Ministru kabinets apstiprināja 2021. gada 14. jūlijā ar rīkojumu Nr. 509. Pamatnostādnēs kopumā iekļauti seši rīcības virzieni, kas ietver sabiedrībai būtiskus pasākumus, piemēram, vecuma izmaiņas dalībai azartspēlēs, azartspēļu reklāmu ierobežojumus, kompetenču maiņu gan azartspēļu reklāmu uzraudzībā, gan azartspēļu darbības atļauju izsniegšanas procesā, tāpat pamatnostādnes paredz dažādus izglītojošus pasākumus par iespējami kaitīgo ietekmi no pārmērīgas aizraušanas ar azartspēļu spēlēšanu, spēlētāju monitoringa rīku ieviešanu un spēlētāju reģistra izveidi azartspēļu organizēšanas vietās.

Pamatnostādņu izstrādes process bija laikietilpīgs un azartspēļu politikas veidotājiem izaicinošs, jo bija jāņem vērā gan azartspēļu nozari attīstoši aspekti, gan sabiedrības veselības nozari pārstāvošo iestāžu vēlmes saglabāt veselu un azartspēles kā izklaidi uztverošu sabiedrību.

Lai pieņemtu izsvērtus un uz faktiem balstītus lēmumus, Finanšu ministrija 2022. gadā izveidoja darbu grupu ar definētu mērķi – sniegt priekšlikumus Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēs 2021.-2027. gadam iekļauto uzdevumu ieviešanai attiecībā uz nepieciešamo grozījumu veikšanu Azartspēļu un izložu likumā un uz tā pamata izdotajiem un plānotajiem Ministru kabineta noteikumiem. Darba grupa plašā sastāvā turpina darbu vēl arī 2023. gadā, izstrādājot un pilnveidojot ne tikai priekšlikumus grozījumiem Azartspēļu un izložu likumā, bet izstrādājot no Azartspēļu un izložu likumā deleģējuma izrietošus Ministru kabineta noteikumus. Darba grupas darbā ir izdiskutēti komplicēti jautājumi, kas aptver Pamatnostādnēs ietvertu uzdevumu izpildi, piemēram, vecuma ierobežojuma dalībai azartspēlēs noteikšana, darba laika noteikšana,

administratīvās atbildības noteikšana par dažādiem pārkāpumiem azartspēļu jomā, ar spēlēšanu saistīto risku iekšējās uzraudzības un kontroles kārtības izveide, azartspēļu organizēšanas vietu fasāžu vizuālā tēla noformējuma izstrāde, papildus diskusijās piesaistot vides speciālistus, arhitektus un citus ekspertus.

Finanšu ministrija, izstrādājot Pamatnostādnes, ir ņēmusi vērā Veselības ministrijas pasūtītajā pētījumā "Pētījums par procesu atkarību (azartspēļu, sociālo mediju, videospēļu atkarība) izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū un to ietekmējošiem riska faktoriem" aprakstīto problemātiku, izdarītos secinājumus un gūtās atziņas par paveikto līdz šim. Lai aizvien gūtu jaunus pierādījumus pareizi pieņemtajiem lēmumiem, kas paredz ne tikai ierobežojumus azartspēļu pakalpojuma izmantotājiem, bet nosakot arī pienākumus azartspēļu organizētājiem, Finanšu ministrija ir saņēmusi atbalstu Eiropas Savienības fondu finanšu līdzekļu piešķiršanai pētījumiem, kas aptver tādas jomas kā azartspēļu reklāmas aizlieguma seku pētīšanu, nelicencēto azartspēļu spēlētāju motivāciju dalībai nelicencētajās azartspēlēs, videospēļu darbību attiecināmību uz azartspēlēm un citus. Īstenojamie pētījumi dos aktuālu redzējumu par jau līdz šim pieņemto grozījumu sekām un ietekmi uz azartspēļu nozari, kā arī secīgi radīs apstākļus jaunu izmaiņu virzīšanai azartspēļu nozari reglamentējošos normatīvajos aktos.

Olga Bogdanova,

Valsts sekretāra vietnieces nodokļu administrēšanas un ēnu ekonomikas ierobežošanas jautājumos
pienākumu izpildītāja, Nodokļu administrēšanas un
sabiedrības interešu politiku departamenta direktore

Nozares aktualitātes Eiropā – Eiropas Kazino asociācija

Eiropas Kazino asociācija (EKA) apvieno azartspēļu nozares komersantus visā Eiropā, un LSBA aktīvi iesaistās asociācijas darbā un tās rīkotajos pasākumos, lai gūtu starptautisku pieredzi, pārņemtu labo praksi no citām dalīborganizācijām un līdzdarbotos nozares attīstībā. Iepazīstinām ar galvenajiem secinājumiem par faktiem, skaitļiem un nozares aktualitātēm Eiropas mērogā.

Situācija Eiropā COVID-19 pandēmijas ietekmē

COVID-19 ir bijusi postoša ietekme uz Eiropas licencēto "zemes" kazino nozari, kas saskārusies ar arvien intensīvākiem konkurences izaicinājumiem tiešsaistes spēļu tirgū, ko veicināja bezprecedenta pandēmijas apstākļi.

Bruto azartspēļu ieņēmumi, par kuriem ziņoja Eiropas "zemes" kazino nozare, samazinājās no 9,34 mljrd. EUR pirms pandēmijas, 2019. gadā līdz aptuveni 5,50 mljrd. EUR 2020. gadā un 4,56 mljrd. EUR 2021. gadā, ko viennozīmīgi ietekmēja spēļu zāļu slēgšana, darbības ierobežojumi un citi komersantiem noteikti valsts un pašvaldību pasākumi cīņai pret vīrusu. Vidēji 767 "zemes" kazino 27 Eiropas valstīs tika slēgti 136 dienas 2020. gadā un 150 dienas 2021. gadā. Kad tie tika atvērti, daudziem kazino tika piemērota komandantstunda, taču visiem bija jāierobežo to darbība un jāievieš stingri sociālās distancēšanās pasākumi.

Lai gan atsevišķi kazino tika slēgti pavisam, pandēmija samazināja licencētā "zemes" kazino tirgus ietekmi uz ekonomiku. Nozare ienesa gandrīz 3,5 mljrd. EUR tiešo nodokļu ieņēmumus no spēļu organizēšanas un pirms pandēmijas piesaistīja vairāk nekā 93 milj. apmeklētāju gadā. Tomēr "zemes" kazino joprojām būtiski stimulē ekonomiku Eiropā, nodrošinot aptuveni 63 500 pilnas slodzes darbinieku un vēl 108 000 netiešu darbavietu.

Saskaņā ar Eiropas Kazino asociācijas (EKA) biedru aptauju:

- Kazino ieņēmumi 2021. gadā bija vidēji par 45% mazāki, salīdzinot ar pirmspandēmijas rādītājiem 2019. gadā.
- Kazino ieņēmumi 2021. gadā salīdzinājumā ar 2020. gadu ir lielāki tikai 12 no 27 aptaujātajām valstīm; astoņas valstis ziņoja par ieņēmumu samazināšanos par vairāk nekā 10% pandēmijas otrajā gadā.
- Plašu ceļošanas ierobežojumu un māsēdes ieviešanasdēļ, kazino apmeklējumu skaits 2021. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, saruka vidēji par 50%.
- Kaut arī bija tādi kazino, kas izbeidza darba attiecības ar noteiktu darbinieku skaitu, lielākā daļa valstu ziņoja par minimālām izmaiņām nodarbinātības rādītājos, jo komersanti tā vietā samazināja kapitālizdevumus.

Reakcija uz pandēmiju, kā arī atgūšanās pēc tās atspoguļo Eiropas kazino nozares dažādību visā kontinentā. EKA ir gandarīta, ka 2022. gadā tās biedriem bija iespēja turpināt piedāvāt konsekventu pakalpojumu – tādu, kādu sagaida klienti, bez slēgšanas un darbības ierobežošanas, ko piedzīvojām 2020. un 2021. gadā. Lai gan ir taisnība, ka daudzi mūsu biedri ir baudījuši izcilus rezultātus 2022. gadā, dažiem pārsniedzot pirmspandēmijas līmeņa rādītājus, kopējā aina ir neviennozīmīga, un citi piedzīvo kā daudz lēnāku atgūšanos, tā papildu spiedienu "galdā" spēļu biznesam. 2023. gada lielais izaicinājums ir piesaistīt spēlētājus atpakaļ pie spēļu galdiem, lai viņi izbaudītu visas klātienē kazino iespējas un sociālo atmosfēru, neskatoties uz to, ka tiešsaistes spēļu konkurence joprojām ir spēcīga.

Atšķirības patērētāju uzvedībā un valstu politikā Eiropā pandēmijas laikā

Straujais ieņēmumu kritums, par ko ziņo licencētie sauszemes kazino, ir krasā pretrunā ar regulēto tiešsaistes kazino operatoru kāpumu Eiropas tirgos 2020. un 2021. gadā.

Licencētas tiešsaistes kazino un pokera platformas 15 Eiropas valstīs 2020. gadā ziņoja par kopējiem ieņēmumiem 9,28 mljrd. EUR apmērā un 2021. gadā 10,84 mljrd. EUR apmērā, salīdzinot ar 7,42 mljrd. EUR 2019. gadā, jo divu gadu pandēmijas periodā regulētais tiešsaistes kazino tirgus bruto ieņēmumu izteiksmē pārsniedza sauszemes kazino nozari.

Licencēti tiešsaistes kazino, kuriem atšķirībā no "zemes" kazino nebija jāpārtrauc darbība ierobežojumu laikā, Eiropas valstīs 2020. un 2021. gadā ziņoja par vairāk nekā 50% ikgadēju ieņēmumu pieauguma tempu.

Papildus konkurencei ar licencētiem tiešsaistes kazino, "zemes" kazino saskaras arī ar konkurences izaicinājumiem, ko rada milzīgs nelegālo tiešsaistes spēļu tirgus, kurā ir vairāk nekā 56 000 nelegālu tiešsaistes spēļu vietņu. To mērķauditorija ir spēlētāji visā Eiropā bez attiecīgās valsts iestāžu licences.

Kopumā šiem nelicencētajiem operatoriem nav jāievēro tādas pašas naudas atmazgāšanas, atbildīgas spēles vai citas spēlētāju aizsardzības prasības, kas ir gan oficiālas, reglamentējošas saistības, gan kopīgas ētiskas normas, kas jāievēro licencētiem "zemes" kazino. Pat pandēmijas ietekmē noteikto mājsežu laikā daudzi "zemes" kazino turpināja būtiski uzlabot noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas un atbildīgas spēles pasākumus.

Tendences Eiropas tirgū – kopīgais un atšķirīgais valstu starpā

Līdzās Eiropas strauji augošajam licencētajam tiešsaistes kazino tirgum ir nelicencētu tiešsaistes kazino operatoru nelegālais tirgus, kas ir vērsts uz spēlētājiem visā kontinentā, ļaujoties uz licencēm, kas izsniegtas nevis attiecīgajā valstī, bet ārzonas teritorijās vai arī bez jebkādas licences.

Aplēses par Eiropas nelegālā tiešsaistes spēļu tirgus lielumu un mērogu ļoti atšķiras dažādās valstīs, taču saskaņā ar "H2 Gambling Capital" datiem ārzonu jeb "pelēkā tirgus" nelicencētu operatoru vidējā daļa Eiropas valstīs ir aptuveni 50% no kopējā tirgus.

Valstu iestādes var cīnīties pret nelegālām tiešsaistes azartspēlēm, izmantojot dažādus rīkus, tostarp nelegālu vietņu IP adresu bloķēšanu, nelicencētu vietņu finanšu darījumu bloķēšanu, visa veida neatļautas spēļu reklāmas

aizliegšanu un "balto" un "melno sarakstu" izveidi, lai informētu patērētājus par šīm nelegālajām vietnēm. "Balto sarakstu" un "melno sarakstu" izveide palīdz ne tikai informēt patērētājus, bet arī bankas, medijus un interneta pakalpojumu sniedzējus par darbībām, kuras ir licencētas, iestāžu kontrolētas un strādā legāli. Tas ļauj atpazīt, vai viņu klienti attiecīgajā valstī sniedz legālus vai nelegālus pakalpojumus, un nepieciešamības gadījumā pārtraukt biznesa attiecības ar šādiem operatoriem. Valstij jārada tādi apstākļi, kas atturētu spēļu operatorus no nelegālo pakalpojumu sniegšanas, nosakot kriminālatbildību par šādu praksi un nodrošinot efektīvas uzraudzības un kontroles iespējas. Tāpat patērētāji būtu jāinformē par riskiem un draudiem, ko rada nelegālie spēļu piedāvājumi, kuriem nav pienākums nodrošināt aizsardzību pret krāpšanu vai azartspēļu atkarības riskiem.

Saskaņā ar "VIXIO Gambling Compliance" apkopotajiem datiem no kopumā Eiropas valstu valdību 17 melnajiem sarakstiem, bloķēšanai pakļauto nelegālo spēļu domēnu skaits dažādās Eiropas valstīs 2021. gadā pieauga par 20%, sasniedzot kopumā vairāk nekā 56 200 vietņu.

Nelegālas azartspēles nav tikai tiešsaistes problēma. Pagrīdes spēļu midzeņi un nelegāli spēļu automāti bāros un citās neatļautās un neregulētās vietās joprojām ir liels izaicinājums tiesībsargājošajām iestādēm visā Eiropā un valstīs visā pasaulē.

Vienots regulējums visiem komersantiem Eiropas tirgū?

Eiropas Kazino asociācija atbalsta ES dalībvalstu prerogatīvu izmantot savas tiesības noteikt, kādus un kā spēļu pakalpojumus var sniegt to jurisdikcijā, ja vien valstu tiesību akti un noteikumi ir saderīgi ar ES līgumiem un to interpretāciju, ko sniegusi Eiropas Kopienas Tiesa. To sauc par subsidiaritātes principu, un tā pamatā ir pieņēmums, ka dalībvalstis vislabāk var izprast valsts vajadzības un kultūras specifiku, ņemot vērā izaicinājumus, kas raksturīgi jebkura veida azartspēlēm. Tajā pašā laikā, tāpat kā tradicionālās kazino spēles, tiešsaistes azartspēles var radīt negatīvas sociālās un ekonomiskās sekas, ja tās netiek pienācīgi regulētas, un tiešsaistes spēļu pārrobežu raksturs ir radījis arvien lielāku vajadzību pēc sadarbības valstu vidū.

Eiropas Kazino asociācija uzskata, ka visu azartspēļu nozarē iesaistīto pušu – komersantu, iekārtu piegādātāju, nevalstisko organizāciju vai pētnieku – pienākums ir cieši sadarboties ar azartspēļu uzraudzības iestādēm valstī, lai optimizētu un izveidotu vispiemērotāko valsts līmeņa regulējumu. Lai izveidotu tādus azartspēļu reglamentējošos noteikumus, kas atbilst ideālam patērētāju aizsardzības un sabiedriskās kārtības līmenim. Tas būtu jādara arī, lai palīdzētu dalībvalstīm pakāpeniski veicināt sadarbību, panākot labākus patērētāju aizsardzības un sabiedriskās kārtības standartus. Tas nav tas pats, kas vienkārši regulējumu Eiropas mērogā saskaņot un/vai liberalizēt, iespējams pazeminot jau noteiktos valsts standartus, kuri nepieciešami kontrolētas un atbildīgas spēļu vides nodrošināšanai.

Liberalizācija vai stingrāks regulējums – kur virzās Eiropa?

Licencētā sauszemes kazino nozare ir viena no visstingrāk regulētajām Eiropā, un kazino operatori ir apņēmušies ievērot neskaitāmus reģionālos, nacionālos un pārnacionālos likumus un noteikumus, kas izstrādāti, lai aizsargātu patērētājus un novērstu noziedzīgas darbības.

Azartspēļu regulējums ES tiek regulēts saskaņā ar subsidiaritātes principu. Tas dod ES dalībvalstīm rīcības brīvību izvēlēties vietējiem apstākļiem atbilstošu regulējuma veidu un ļauj tām nodrošināt patērētāju aizsardzību, un rīkoties sabiedrības interesēs. Princips attiecas uz visām azartspēļu nozares apakšnozarēm, sākot no loterijām līdz tiešsaistes azartspēlēm, kā arī uz licencētiem sauszemes kazino.

Būtība ir tāda, ka azartspēļu regulējumam ir jāatbilst un jābūt ciešā saskaņā ar katras valsts sociālajām, morālajām, reliģiskajām un vēsturiskajām īpatnībām. Līdz ar to ES līmenī nenotiek konkrētai azartspēļu nozarei raksturīgu tiesību aktu saskaņošana, un nozare ir konsekventi izslēgta no sekundāro tiesību aktu darbības jomas, lai valstu politikas veidotājiem būtu iespēja pieņemt tiesību aktus un regulēt tā, lai tas atbilstu vietējām vajadzībām. Tā vietā Eiropas Savienības Tiesa (EST) ir ieviesusi būtisku judikatūras kopumu, kas precizē nosacījumus valsts regulējumam azartspēļu jomā un ir nolēmusi, ka savstarpējās atzišanas princips neattiecas uz spēļu licencēm. Spēļu pakalpojumu sniegšanai tiešsaistē un "zemes" azartspēlēm ir nepieciešamas nacionālās licences.

Šī pieeja ir radījusi atšķirīgu politiku "zemes" kazino spēļu jomā. Atkarībā no valsts licencētie "zemes" kazino visā Eiropā ir valsts, valsts uzņēmumu vai privātu uzņēmumu sajaukums saskaņā ar valsts licencēšanas sistēmām. Dažās valstīs, piemēram, Vācijā un Spānijā, regulējums ir vēl vairāk decentralizēts reģionālā līmenī. Vācijas "Bundesländer" līdzās pastāv gan valsts, gan privātie kazino. Šī atšķirība un reaģēšana uz vietējām vajadzībām ir pozitīva nozares un kopienu, kuras tie apkalpo, iezīme, ļaujot licencētiem "zemes" kazino piedalīties sabiedriskajā un ekonomiskajā dzīvē kā vietējā, tā valsts mērogā. Piemēram, Francijā kazino darbība ir paredzēta SPA, piejūras un veselības kūrortos, ar īpašu uzņēmumu lielākām pilsētām, kurās ir valsts vai

pilsētas subsidēts nacionālais teātris. Kiprā tika pieļauts uzņēmums unikāla integrēta kūrorta kazino un izklaides kompleksa un mazāku, saistītu izklaides vietu tīkla attīstībai, kas paredzēts atpūtas un biznesa tūrisma piesaistei.

Visiem "zemes" kazino Eiropā ir ārkārtīgi stingras normatīvās un atbilstības prasības. Ja tiek piešķirtas licences vai atļaujas, kazino īpašnieki un vadītāji tiek pārbaudīti, lai nodrošinātu, ka kazino nozarē piedalās tikai cienījami uzņēmumi un vadītāji, kuriem nav nekādas saistības ar noziedzīgiem elementiem. Šie pasākumi ietver stingras pārbaudes, ko veic valsts regulatīvās iestādes, lai pārliecinātos par iesaistīto līdzekļu izcelsmi un operatoru, kā arī vadošo darbinieku atbilstību amatam.

Jālidzvaro kā komersantu, tā sabiedrības intereses

Papildus oficiālajām juridiskajām un regulējošajām saistībām visiem Eiropas Kazino asociācijas biedriem ir jāievēro EKA Rīcības kodekss, kas nosaka licencētā "zemes" kazino nozares sociālās, ētiskās un godīguma vērtības. Papildus 13 citām saistībām EKA biedru kazino piekrist nodrošināt drošus, licencētus un atbildīgus spēļu pakalpojumus un veicināt proaktīvu un dinamisku pieeju, lai mazinātu problemātiskas spēles vai nelegālu spēļu draudus neaizsargāto sabiedrības locekļu un nepilngadīgo lietotāju vidū.

Lai gan lielākā daļa kazino klientu spēlē spēles kā izklaidi, kazino spēles, tāpat kā citi spēļu veidi, var kļūt par problēmu dažām neaizsargātām personām.

Atbildīga spēlēšana koncentrējas uz šī iespējamā kaitējuma samazināšanu, ko rada azartspēles. Tas ir jautājums, kas skar visas ieinteresētās puses azartspēļu nozarē, sākot no kazino operatoriem līdz patērētājiem, darbiniekiem, piegādātājiem, regulatoriem, valdībām un plašākai sabiedrībai. EKA ir stingri pārliecināta, ka atbildīgu azartspēļu veicināšana licencētos "zemes" un tiešsaistes kazino ir gan klientu, gan nozares interesēs. Tas ir svarīgi gan uzticamības, gan reputācijas ziņā – ne tikai vienam operatoram, bet arī visai nozarei.

Lai gan konkrētas reglamentējošas prasības, kas saistītas ar atbildīgu spēlēšanu, dažādās jurisdikcijās atšķiras, EKA ir izstrādājusi atbildīgu spēļu sistēmu, lai izveidotu paraugprakses kopumu, kas piemērojams licencētajā "zemes" kazino nozarē.

Visi EKA biedru kazino darbinieki saņem pamatinformāciju par problemātiskas spēles jautājumiem un atbildīgiem azartspēļu pasākumiem, lai veidotu izpratni par problēmām visā kazino darbības un administrēšanas laikā. Tikmēr ikviens darbinieks, kuram ir tiešs kontakts ar klientiem, regulārās apmācībās saņem padziļinātas un atbalstošākas zināšanas par problemātisku spēli. Viņi pārzina agrinās brīdinājuma zīmes un ir arī apmācīti jēgpilnai un mērķtiecīgai sarunai ar klientiem. Viņiem ir arī zināšanas par pieejamajām ārstēšanas iespējām un kontaktpersonām, kā arī drukātu brošūru pieejamība.

Saskaņā ar EKA biedru aptauju, neskatoties uz COVID-19 vīrusa radītajiem bezprecedenta izaicinājumiem, šīs saistības par atbildīgu spēlēšanu turpinājās visā pandēmijas laikā.

Nozares aktualitātes

COVID-19 pandēmija

Azartspēļu zāļu skaits samazinās

Samazinās nozarē nodarbināto skaits

Spēlētāju paradumu maiņa

Nelegālais tirgus

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Pašatteikušos personu reģistrs

Pašvaldību teritorijas plānojumi

Haoss vai tiesiskums: kas ņems virsroku?

Galvaspilsētas spēles

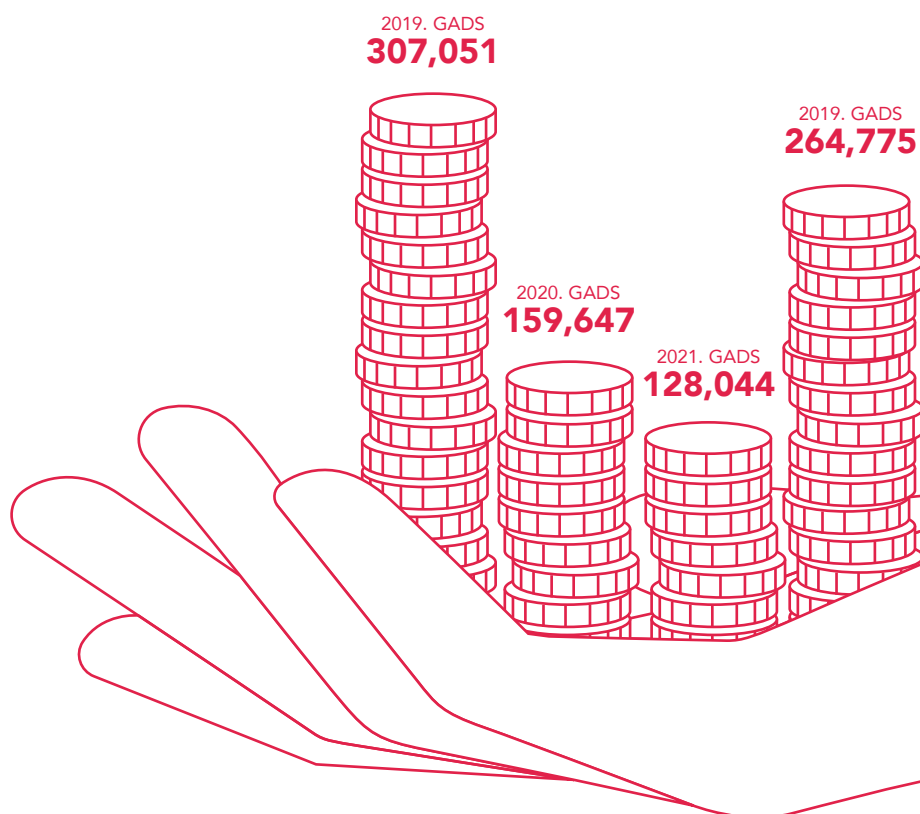
Saruna ar Signi Birni, Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas (IAUI) priekšnieci

COVID-19 pandēmija

Tāpat kā citus tautsaimniecības sektorus, azartspēļu nozari būtiski ietekmēja valdības noteiktie ierobežojumi COVID-19 vīrusa izraisītās pandēmijas izplatības mazināšanai. Spēļu zāles Latvijā 2020. gadā bija slēgtas apmeklētājiem 133 dienas, savukārt 2021. gadā – 237 dienas, tātad kopā vairāk nekā gadu jeb 370 dienas. Jāpiebilst, ka ierobežojumi skāra arī interaktīvās azartspēļu organizēšanas vietas – tām bija liegts strādāt 63 dienas, ko Satversmes tiesa atzina par antikonstitucionālu (skat. 2020. gada 11. decembra spriedumu lietā Nr. 2020-26-0106). Iepazīstoties ar Eiropas Kazino asociācijas apkopoto informāciju par ierobežojumiem tās dalīborganizāciju valstīs, konstatējams, ka Latvija šajā kategorijā palika par nepārspētu līderi.

Spēļu zāles Latvijā apmeklētājiem bija slēgtas vairāk nekā gadu: **2020. gadā 133 dienas, savukārt 2021. gadā – 237.**

Ieņēmumi no azartspēlēm milj. EUR (IAUI)

Likumsakarīgi, ka darbības aizliegums atspoguļojas nozares finanšu rādītājos. 2020. gadā azartspēļu uzņēmumu kopējais apgrozījums piedzīvoja samazinājumu par 48,6% jeb 166,89 milj. EUR; atsevišķiem LSBA biedriem pat līdz 60%. 2021. gadā nozares ieņēmumi nokritās līdz 128,04 milj. EUR jeb 83% no 2020. gada rezultāta. Būtiski, ka 2021. gadā teju divas reizes pieauguši ieņēmumi no interaktīvajām azartspēlēm, sasniedzot 109,05 milj. EUR. Ieņēmumi no azartspēļu automātiem turpretī sastādīja vien 18% no 2020. gada ieņēmumiem – 17,17 milj. EUR. Savukārt 2022. gadā, kad varēja atsākt darbību un tika mīkstināta lielākā daļa ierobežojumu (no 1. marta), kopējais azartspēļu nozares uzņēmumu apgrozījums auga, veidojot 290,53 milj. EUR. Tas pielīdzināms 89,6% no pirmspandēmijas jeb 2019. gada kopējā apgrozījuma.

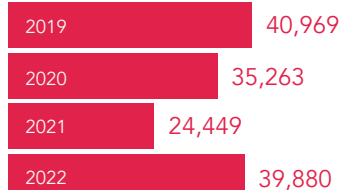
Azartspēļu zāļu skaits samazinās

Kopainu ietekmēja arī azartspēļu nodokļa paaugstinājums, kas bija vēl viens faktors spēļu vietu optimizēšanai un slēgšanai. Jāatzīmē, ka vienlaikus Finanšu ministrijas nodokļu politikas pamatnostādņu izstrādes darba grupa, kas šobrīd turpina darbu, tuvākajā nākotnē paredzējusi azartspēļu nodokļa gada likmes paaugstināšanu azartspēļu automātiem un galdiem par 20%, lai tādējādi nodrošinātu valsts budžeta izdevumus noteiktā apmērā. Piemēram, 2023. gada valsts budžetā tikai no azartspēļu un izložu nodevām un azartspēļu nodokļa ir paredzēti ieņēmumi vairāk nekā 40 milj. EUR apmērā. Jāuzsver, ka kopš 2012. gada azartspēļu nodoklis ir celts četras reizes. No 2020. gada 1. janvāra nodoklis tika celts par 24% azartspēļu automātiem, par 20% – spēļu galdiem. Turklāt iepriekšējais nodokļa paaugstinājums (par 30% azartspēļu automātiem un spēļu galdiem) bija veikts tikai divus gadus iepriekš.

Kopumā pēdējo desmit gadu laikā nodoklis ir pieaudzis par 64% azartspēļu automātiem un par 62% spēļu galdiem, turklāt allaž pastāv varbūtība, ka nodokļu slogs azartspēļu organizētājiem tiks palielināts. LSBA iebilst pret azartspēļu nodokļu un nodevu paaugstināšanu, nepārskatot kopējo nodokļu slogu un nerodot risinājumu nelegālā tirgus samazināšanai.

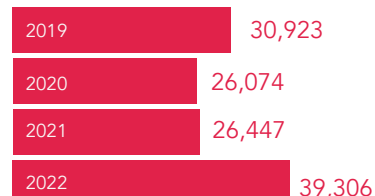
Azartspēļu nodoklis valsts budžetā

milj. EUR (IAUI)

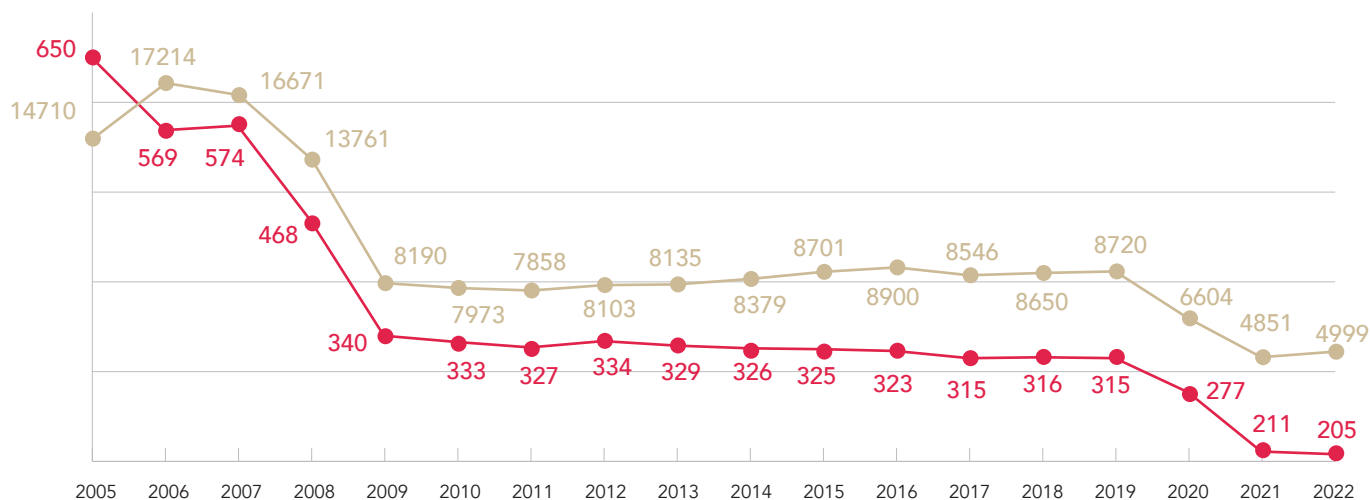

Azartspēļu nozares citi nodokļi

milj. EUR (IAUI)

Jāatzīmē, ka no 2019. gada azartspēļu organizētājiem jānodrošina azartspēļu automātu darbība vienotā sistēmā, kuras izveide un uzturēšana prasa ievērojamus finanšu resursus – komersanti pastāvīgi izvērtē spēļu zāļu un iekārtu rentabilitātes rādītājus un pakāpeniski samazina iekārtu un spēļu vietu skaitu. Tā, piemēram, kopš 2020. gada sākuma gan COVID-19 ierobežojumu, gan nodokļu politikas izmaiņu rezultātā kopējais spēļu zāļu skaits Latvijā samazinājies par 28%, savukārt spēļu iekārtu skaits – par 38%. No 2019. gada decembra līdz 2022. gada decembrim spēļu zāļu skaits Latvijā samazinājies no 310 līdz 203, līdz ar to arī spēļu automātu skaits samazinājies no 8720 līdz 4999. 2022. gada beigās Latvijā darbojās divi kazino – pretstatā pieciem 2019. gadā.

*Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas dati

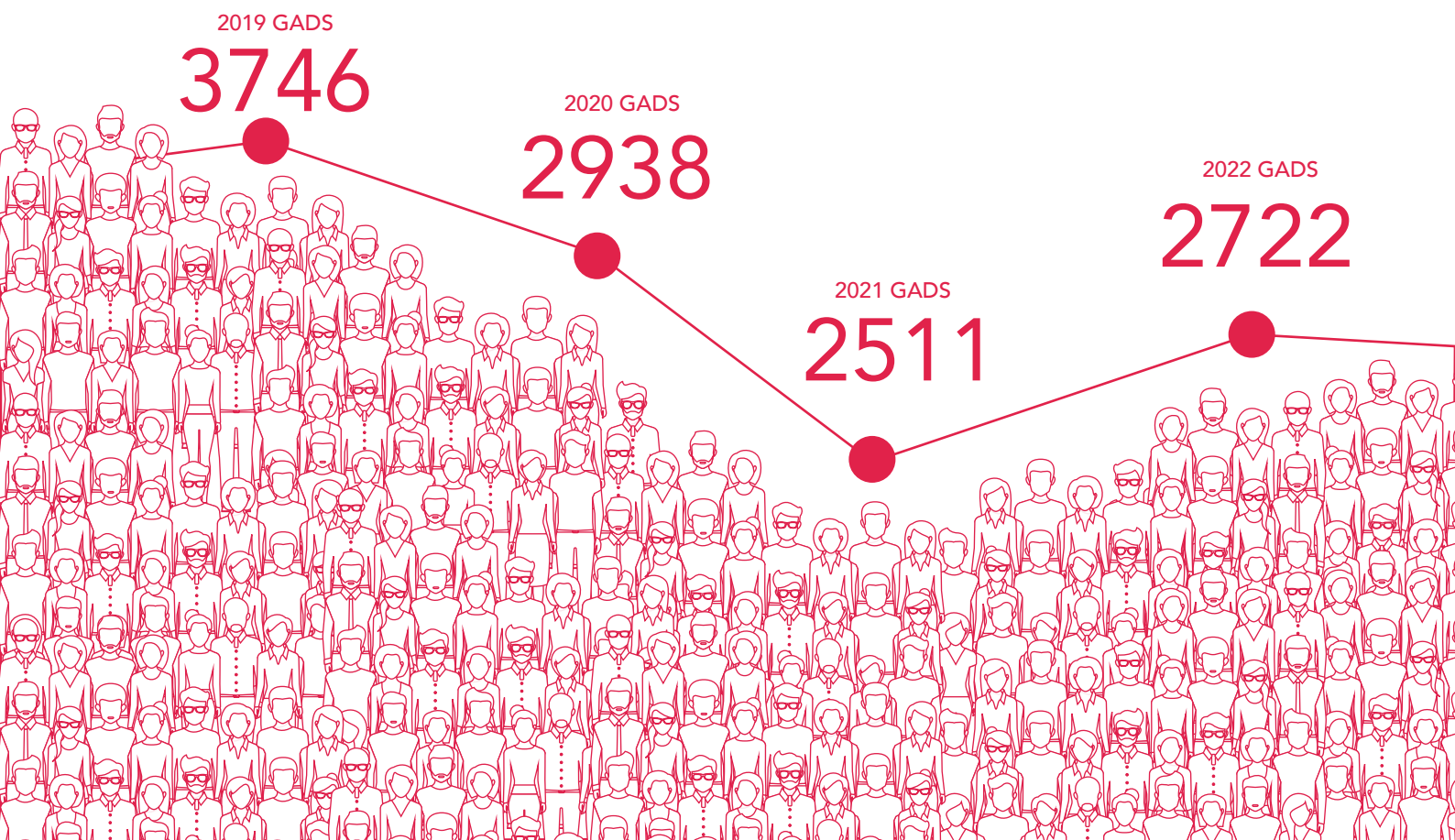
● Spēļu zāļu un kazino skaits Latvijā
● Azartspēļu automātu skaits Latvijā

Samazinās nozarē nodarbināto skaits

Izklaides vietu slēgšana COVID-19 aizsegā atstājusi ietekmi arī uz nozarē strādājošo skaitu. Salīdzinot ar rādītājiem pirms COVID-19 pandēmijas, nozarē bija nodarbināti aptuveni 3700 strādājošo, šobrīd LSBA biedru uzņēmumos nodarbināti nedaudz vairāk kā 2500 cilvēku, savukārt nozarē kopumā ap 2700. Turklāt jāuzsver, ka būtiskais kritums nav viennozīmīgi saistāms ar valstī ieviesto vakcinācijas politiku, jo nozare ļoti mērķtiecīgi un sekmīgi sasniedza teju simtprocentīgu vakcinācijas aptveri nodarbināto vidū, tādējādi nodrošinot epidemioloģiski drošus apstākļus azartspēļu organizēšanas vietās kā apmeklētājiem, tā darbiniekiem. Strādājošo skaita samazinājums liecina arī par interaktīvo azartspēļu popularitātes kāpumu – papildu personāls to organizēšanā nepieciešams krietni mazāk.

Krievijas iebrukums Ukrainā atstājis sekas ne vien uz Latvijas, bet arī uz visas Eiropas tautsaimniecību, politisko nostāju un sabiedrisko domu, un līdzīgi kā citu nozaru pārstāvj, arī LSBA un tās biedri jau no Krievijas īstenotās agresijas pirmās dienas stingri iestājas par Ukrainas teritoriālo nedalāmību un nosoda Putina režīma agresiju pret Ukrainu un tās iedzīvotājiem. Tāpat uzņēmēji ievēro noteiktās sankcijas pret Krievijas, Baltkrievijas un citu valstu pilsoņiem un uzņēmumiem, kā arī pilda pienākumus, kas ir noteikti kā "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas" likuma subjektiem, un pēc pašu iniciatīvas izņem Krievijā un Baltkrievijā ražotas pārtikas preces no apgrozījuma. LSBA biedri piedalās dažādās Ukrainas un tās iedzīvotāju atbalsta aktivitātēs.

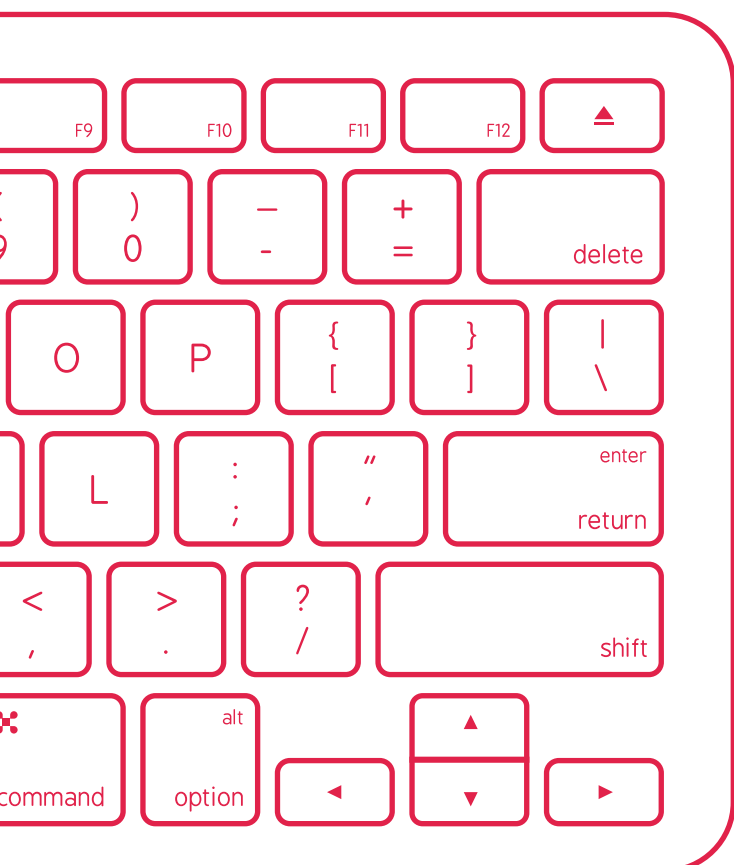
Nozarē nodarbināto skaits (IAUI)

Spēlētāju paradumu maiņa

Pēdējo gadu laikā izteikti novērojama spēlētāju paradumu maiņa, kas tostarp saistīta ar COVID-19 pandēmijas ietekmi un sabiedrības noskaņojumu kopumā. Vienlaikus jāakcentē tehnoloģiju attīstība un to plašāks pielietojums, kas paver ne vien jaunas iespējas nozares attīstībā, bet arī potenciāli rada riskus godīgas konkurences sekmēšanā licencēto komersantu vidū un rada izaicinājumus uzraudzības iestādēm, apkarojot nelegālās, Latvijā nelicencētas azartspēļu organizēšanas vietas tiešsaistē.

Ņemot vērā, ka "zemes azartspēles" jeb klātienē azartspēļu organizēšanas vietas (spēļu zāles, kazino u.c.) pandēmijas laikā bija slēgtas, likumsakarīgi palielinājās interaktīvo azartspēļu spēlētāju skaits. **Pandēmijas ierobežojumu iespaidā licencēto tiešsaistes azartspēļu ieņēmumi 2021. gadā kāpuši par 92% attiecībā pret 2020. gadu – gandrīz divas reizes. Vienlaikus ekspertu secinājumi liecina, ka spēļu zāļu slēgšana un stingra ierobežošana būtiski veicina nelegālo azartspēļu sektora pieaugumu,** turklāt neierobežo atkarības rašanos un apjomu, bet nekontrolētiem riskiem pakļauj tieši spēlētājus, kuri cieš no azartspēļu atkarības. Turklāt pretēji politikai retorikai azartspēļu atkarības problemātika, kā novēroja atkarību speciālisti un atbalsta sniedzēji, pat saasinājās.

Nelegālais tirgus

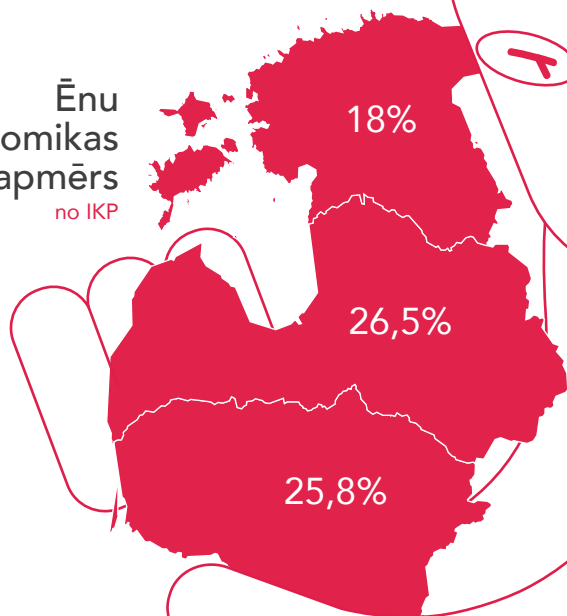
Korelācija starp pārāk stingru spēļu zāļu ierobežošanu un nelegālo spēļu iespēju pieaugumu ir secināta arī "Gambling Compliance" ziņojumā, kur apzināta vairāku valstu pieredze. Latvija, diemžēl, ierindojas to valstu sarakstā, kur ir viens no lielākajiem nelegālo azartspēļu tirgiem Eiropā. Te diemžēl jāpiebilst, ka ģēnu ekonomikas apmērs Latvijā joprojām ir nemainīgi augsts un augstākais Baltijā – 26,5% no IKP. Lietuvā tie ir 25,8%, savukārt Igaunijā – 18% no IKP. Tā, piemēram, pēc azartspēļu pētījumu aģentūras "H2 Gambling Capital" aplēsēm, 2022. gadā Latvijas nelegālo azartspēļu piedāvājums veidoja nedaudz vairāk kā ceturtdaļu jeb 26% no kopējā azartspēļu piedāvājuma. Aplēstais zaudējums valsts budžetam ir aptuveni 10 milj. EUR gadā. Lai izskaustu nelegālo azartspēļu organizēšanu, valstij ir jāpilnveido licencēto azartspēļu vide, lai nepieļautu, ka pagrīdes vietām un vietnēm ir negodīgas konkurences priekšrocības.

Jāatzīmē, ka centieni pamatīgi ierobežot vai pilnībā aizliegt spēļu automātus Eiropas galvenajos spēļu automātu tirgos visur bez izņēmuma ir veicinājuši redzamu nelicencētā tirgus aktivitātes pieaugumu un noveduši līdz dārgai un tikai daļēji efektīvai nelegālo automātu apkarošanai. Kā liecina "Norstat Latvia" veiktais pētījums, arī vairākums jeb 82% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ir pārliecināti, ka azartspēļu zāļu slēgšana nemazinās šī izklaides veida patēriņu. No tiem gandrīz puse jeb 42% respondentu uzsvēra, ka cilvēki turpinās spēlēt internetā, savukārt pārējie norādīja, ka veidosies nelegālās azartspēļu zāles.

"Izložu un azartspēļu uzraugs ir vairākkārt uzsvēris, ka pastāv tūkstošiem nelegālu azartspēļu vietņu, kur netiek ievēroti atbildīgas spēles pamatprincipi, kā arī citas normatīvo aktu prasības."

Izložu un azartspēļu uzraugs ir vairākkārt uzsvēris, ka pastāv tūkstošiem nelegālu azartspēļu vietņu, kur netiek ievēroti atbildīgas spēles pamatprincipi, kā arī citas normatīvo aktu prasības. LSBA biedri izpilda gan ārējā regulējumā noteikto, gan vienojas par papildus noteikumiem. Taču, lai nodrošinātu drošu un atbildīgu spēli visiem spēlētājiem, faktori, kas veicina dalību nelegālajās azartspēlēs, jāņem vērā arī izstrādājot azartspēļu nozares regulējumu kā valsts, tā pašvaldību līmenī, tostarp nodokļu politikas jomā, īpaši pievēršot uzmanību iedzīvotāju ienākuma nodoklim (IIN) no laimestiem. Der uzsvērt, ka laimestiem, kas gūti, spēlējot nelegālās interaktīvās azartspēles, netiek piemērots nodoklis. Jāatgādina, ka, piemēram, Valsts kultūrkapitāla fonda budžetu no 2022. gada veido arī daļa no azartspēļu nodokļu ieņēmumiem (šobrīd – 2,21%, no 2024. gada – 3% apmērā), un nelegālā tirgus samazināšanās rezultātā palielinātos plānotie budžeta ieņēmumi, ko veltīt sabiedriski nozīmīgu projektu īstenošanai.

Ģēnu
ekonomikas
apmērs
no IKP

Izložu un azartspēļu uzraugs ir vairākkārt uzsvēris, ka **pastāv tūkstošiem nelegālu azartspēļu vietņu**, kur netiek ievēroti atbildīgas spēles pamatprincipi, kā arī citas normatīvo aktu prasības.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Viens no būtiskākajiem nesamērīgi lielas nelicencētā tirgus daļas pastāvēšanas iemesliem Latvijā ir IIN aprēķina kārtība azartspēļu laimestiem – tas tiek piemērots nevis "tīrajam laimestam", no laimesta atskaitot ar dalību saistītos izdevumus, bet gan naudas pārskaitījumiem no spēles konta uz banku. Šāds nodoklis ne vien palielina spēlētāja izmaksas par izklaidi, bet arī motivē pāriet uz nelicencētu azartspēļu platformu.

Latvijā nodoklis tiek iekasēts arī no tiem spēlētājiem, kuri piedaloties azartspēlēs, ir zaudējuši lielāku summu, nekā laimējuši.

Arī te jāatzīmē, ka Latvija uz pārējo Baltijas valstu fona šajā jautājumā izceļas: ne Lietuva, ne Igaunija šādu praksi nepieņem. Igaunija ar nodokli laimestus neapliek (izņemot gadījumus, kad operators nav licencēts Igaunijā), savukārt Lietuvā nodokli iekasē tikai no "tīrā" spēles laimesta. Latvijā IIN tiek iekasēts arī no tiem spēlētājiem, kuri taksācijas gada laikā ar savu dalību azartspēlēs ir zaudējuši lielāku summu, nekā laimējuši, kā arī no tiem spēlētāju naudas līdzekļiem, kuri tiek iemaksāti izložu un azartspēļu organizētāju kontos, neveicot dalības maksas. Saskaņā ar likumu laimesti no dalības azartspēlēs tiek aplikti ar IIN, no laimesta kopsummas neizdalot dalības maksu, ja tie taksācijas periodā pārsniedz 3000 EUR. Tādējādi fiziskai personai jāmaksā nodoklis no pārsnieguma summas neatkarīgi no izdevumu apmēra: dalības maksas vai zaudētās summas.

Ilustrējot situāciju ar piemēru, rodas šāda aina. Apmeklētājs izdara likmi par 10 000 EUR. Spēli beidzot, laimēti 7 000 EUR, taču spēlētājs pēc laimesta nolemj pārstāt spēli. Cilvēkam ir 10 000 EUR izdevumi, 7 000 EUR laimests. Neskatoties uz to, ka zaudējumi veido 3000 EUR, nodoklis tiek piemērots 7000 EUR.

Šāda nodokļu politika veicina ēnu ekonomikas un nelegālo azartspēļu organizēšanas attīstību, kas attiecīgi samazina valsts budžeta ienākumus. Arī

Latvijas Republikas tiesībsargs Juris Jansons izteicies, ka ir neloģiski iekasēt nodokli no zaudējumiem. 2023. gada 13. jūlijā pēc Administratīvās apgabaltiesas pieteikuma Satversmes tiesā (ST) ierosināta lieta par normām, kas regulē izložu un azartspēļu laimestu aplikšanu ar nodokli. Saeimai lūgts līdz šā gada 13. septembrim iesniegt Satversmes tiesai atbildes rakstu. Vēl līdz tam jautājums ir pieteikts arī izskatīšanai Finanšu ministrijas nodokļu politikas pamatnostādņu darba grupā.

Pēc LSBA iniciatīvas, ko atbalstīja Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Ēnu ekonomikas ierobežošanas plānā 2021./2022. gadam tika ietverts uzdevums izvērtēt IIN piemērošanas kārtību azartspēļu laimestiem. Finanšu ministrijas secinājumi vēl nav zināmi. LSBA uzskata, ka ir pamats atcelt iedzīvotāju ienākuma nodokli (turpmāk – IIN) no azartspēļu laimestiem.

LSBA atgādina, ka no 2012. gada IIN no azartspēļu laimestiem regulējums tika atcelts un tika atzīts, ka azartspēļu laimesti nav IIN objekts ne pēc ekonomiskās būtības, ne arī juridiskās definīcijas. Arī šobrīd nav mainījušies faktiskie un tiesiskie apstākļi, uz kuru pamata tika pieņemts šāds lēmums. Skatoties uz ārvalstu pieredzi, konstatējams, ka Eiropas Savienības dalībvalstīs, kas IIN nepiemēro, laimests var būt iekļauts ar azartspēļu nodokli apliekamajā bāzē. Apsvērumi, kas bija lēmuma – atteikties no grūti administrējamās nodokļa piemērošanas laimestiem – pamatā, ir attiecināmi arī uz šā brīža situāciju:

- Azartspēļu nozari licencē un kontrolē valsts;
- Azartspēlēm un izlozēm piemēro izložu un azartspēļu nodokli, kas ir viegli administrējams un kontrolējams;
- Grūti noteikt reāli gūto ienākumu no laimestiem;
- Pārāk liels administratīvais slogs saistībā ar IIN piemērošanu laimestiem attiecībā pret budžeta ieņēmumiem.

Latvijā nodoklis tiek iekasēts arī no tiem spēlētājiem, kuri piedaloties azartspēlēs, ir zaudējuši lielāku summu, nekā laimējuši.

Pašatteikušos personu reģistrs

Šis skaits **palielinās par aptuveni 150 katru nedēļu**. Tas ir ļoti labs rādītājs, atceroties veikto pētījumu pēc Veselības ministrijas lūguma, kur bija norādīts, ka problemātiskie spēletāji sastāda aptuveni 6% no Latvijas iedzīvotājiem, kas ir aptuveni 76 000 – 2/3 sevi ir reģistrējuši.

Kopš 2020. gada kopā ir reģistrējušies

50 588*

cilvēku, un 29 395 personu šobrīd ir aktīvā aizliegumā.

*Dati uz 2023. gad 31. jūliju

Būtiski, ka 2020. gada 1. janvārī darbu sāka augstākminētais Pašatteikušos personu reģistrs. Tajā šobrīd iekļautas aptuveni 29 tūkst. personas, kuras attiecīgi sev liegušas iespēju apmeklēt azartspēļu vietas, kā arī interaktīvo azartspēļu vietas, un tas ir pierādījis sevi kā efektīvu mehānismu spēletāju interešu aizsardzībai. Veselības ministrijas pētījumā par azartspēļu spēlēšanas, datorspēļu un pārmērīgas interneta lietošanas paradumiem Latvijā secināts, ka problemātiska azartspēļu spēlēšana smagākajā pakāpē,—ar negatīvām sekām un iespējamu kontroles trūkumu—, var skart nedaudz vairāk kā 16 tūkst. personu. Jāuzsver, ka reģistrā sevi ieraksta ne tikai tās personas, kurām ir izveidojusies azartspēļu atkarība.

Tiesa, reģistrs ir saistošs tikai tiem cilvēkiem, kuri izvēlas spēlēt licencētajās azartspēļu vietās un vietnēs, tādēļ nelegālā tirgus apkarošana ir būtiska ne vien negūto valsts budžeta ienākumu un ēnu ekonomikas kontekstā, bet arī lai mazinātu reģistrā iekļauto personu risku piekļūt nelegālām platformām, kur ikviens var būt pakļauts palielinātam krāpšanas, agresīvas – papildu atkarības risku palielinošas komercprakses, datu apstrādes pārkāpumu u.c. riskiem.

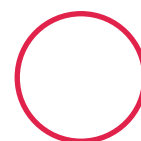
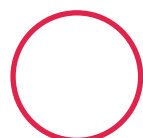
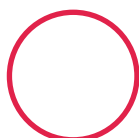
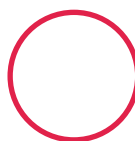
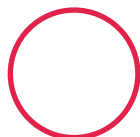

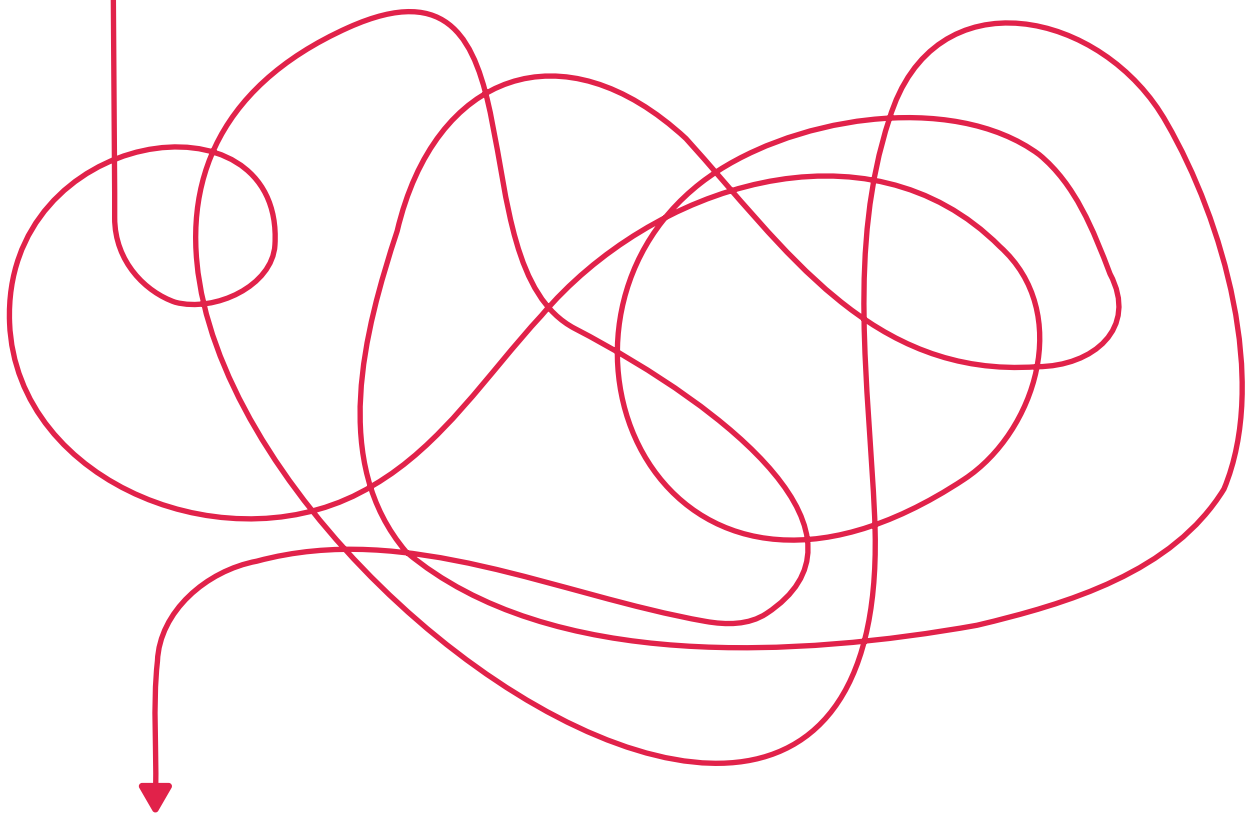
Pašvaldību teritorijas plānojumi

2020. gada 11. decembrī Latvijas Republikas Satversmes tiesa savā spriedumā norādīja, ka individuālam, pieņemot lēmumus, kas ietekmēs tikai viņu pašu, ir tiesības izdarīt savu izvēli uz viņam pieejamās informācijas pamata bez valsts tiesas iejaukšanās. **Demokrātiskā tiesiskā valstī indivīda pašnoteikšanās brīvībai ir augstākā vērtība, un likumdevējam ir jārespektē personas izvēles brīvība,** kā arī jāuzticas tās spējai novērtēt šādas brīvības izpausmes,—varbūt pat potenciāli paškaitējošas darbības—, sekas, kamēr vien tās ietekmē tikai pašu personu. Individuālam ir jāuzņemas atbildība par savas brīvības īstenošanas sekām.

Pēc 2021. gada 15. aprīļa grozījuma Azartspēļu un izložu likumā, saskaņā ar kuru pašvaldībām piešķirtas tiesības

pašvaldības saistošajos noteikumos noteikt pašvaldības vietas vai teritorijas, kurās nav atļauts organizēt azartspēles, daļa pašvaldību cenšas būtiski ierobežot un faktiski aizliegt azartspēļu organizēšanu savā administratīvajā teritorijā. Formālus soļus, lai ierobežotu vai aizliegtu azartspēles, veikušas 17 pašvaldības. Vienas vēlas noteikt, ka azartspēles varēs atrasties tikai pašvaldības teritorijā esošajās četru vai pieczvaigžņu viesnīcās (kuru nereti dabā nemaz nav) vai atsevišķi stāvošā publiskā ēkā ar kopējo platību ne mazāku par 1000 m², kuru plānots izmantot tikai spēļu zāles funkcijām. Vēl daļa nosaka, ka spēļu zāles nedrīkstēs atrasties pašvaldības vēsturiskajā vai saimnieciskajā centrā, un ir arī tādas pašvaldības, kas plāno noteikt pilnīgu azartspēļu aizliegumu savā administratīvajā teritorijā.

Haoss vai tiesiskums: kas ņems virsroku?

Vairumā gadījumu Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM), —kā pašvaldību darba tiesiskumu uzraugošā iestāde—, vietvaru lēmumus apturējusi, norādot, ka to rīcība neatbilst normatīvo aktu prasībām. Tāpat, izstrādājot teritorijas plānojuma dokumentus, pašvaldības lielākoties nav ņēmušas vērā dažādu valsts iestāžu, kā arī citu pašvaldību izdarītos secinājumus par pilnīga aizlieguma vai būtisku ierobežojumu ietekmi uz fiskālo politiku un rādītājiem, kā arī iespējamo nelegālo azartspēļu izplatību. Pārkāpjot labas likumdošanas principu, azartspēļu regulējumā ir ieviests haoss, ko apliecina Latvijas Republikas Satversmes tiesā ierosinātās lietas, kā arī vēl citu pašvaldību mēģinājumi izprast iepriekš minēto Azartspēļu un izložu likuma grozījumus.

Cerams, Satversmes tiesas lēmums pieliks punktu politiskai neskaidrībai un ļaus risināt jautājumu pēc būtības, atverot durvis konstruktīva un juridiski korekta dialoga veicināšanai.

Satversmes tiesa 2023. gada 20. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2022-13-05 (par Ķekavas novada saistošajiem noteikumiem) sniedza skaidrojumu un nostiprināja, ka pilnīgs azartspēļu zāļu aizliegums pašvaldības līmenī ir prettiesisks. Jautājums, vai šis spriedums pieliks punktu politiskai neskaidrībai un ļaus risināt jautājumu pēc būtības, atverot durvis konstruktīva dialoga veicināšanai visu iesaistīto pušu vidū. Rīgas domes aktivitātes, diemžēl, liecina par pretējo.

Galvaspilsētas spēles

Rīgas domes 2021. gada 15. decembrī pieņemtie saistošie noteikumi pēc būtības nosaka absolūtu azartspēļu organizēšanas aizliegumu galvaspilsētas teritorijā. 2022. gada 22. martā vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs pieņēma rīkojumu par šo saistošo noteikumu Nr. 103 „Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi” darbības apturēšanu. Ministrs rīkojumā, cita starpā, norādīja, ka azartspēļu organizēšanas absolūts aizliegums, kuru pašvaldība attiecina uz visu pašvaldības administratīvo teritoriju, izņemot četru un piecu zvaigžņu viesnīcas, neatbilst Azartspēļu un izložu likumam, kas nepārprotami norāda uz pašvaldības tiesībām noteikt vietas un teritorijas, kurās azartspēles nav atļauts organizēt.

Jāatzīmē, ka Administratīvā apgabaltiesa savā 2021. gada 1. decembra spriedumā saistībā ar SIA “Alfor” prasību pret Bauskas novada pašvaldību ir sniegusi skaidrojumu un nostiprinājusi, ka pilnīgs azartspēļu zāļu aizliegums konkrētas pašvaldības līmenī ir prettiesisks. Rīgas dome šo nolēmumu, ar kuru LSBA iepazīstināja Rīgas domes amatpersonas 2021. gada 2. decembrī, ir ignorējusi.

Rīgā atrodas aptuveni 45% no kopējā azartspēļu zāļu skaita Latvijā, un to slēgšana radītu iznīcinošu ietekmi uz nozari, kā arī būtiski ietekmētu saistītās nozares un nekustamā īpašuma tirgu. Saskaņā ar “Colliers International” pētījumu “Azartspēļu zāļu aizņemto nekustamā īpašuma platību apskats”, atbrīvojot spēļu zāļu telpas, sagaidāmā ietekme uz Rīgas nekustamā īpašuma tirgu būtu būtiska – Rīgas centrālās daļas brīvo platību apjoms pieaugtu vēl straujāk. Kopumā pilsētā redzamās vietās būtu ievērojami vairāk brīvo tirdzniecības platību, kuru aizņemšana daudzus gadījumos prasītu pat vairākus gadus. Turklāt, ņemot vērā līdzšinējās tendences par viesnīcu atgūšanos pēc COVID-19 pandēmijas, viesnīcu interese atvēlēt savas telpas spēļu zālēm ir vērtējama kā minimāla – tam nepieciešami apjomīgi finanšu līdzekļi.

Viesnīcu īpašniekiem nav un nevar būt pienākuma sadarboties ar azartspēļu komersantiem, atļaujot savā īpašumā ierīkot spēļu zāles.

Kā LSBA ir norādījusi jau iepriekš, Rīgas domes regulējums padarītu azartspēļu nozari galvaspilsētas teritorijā pilnībā atkarīgu no viesnīcu biznesa. Viesnīcu īpašniekiem nav un nevar būt pienākuma sadarboties ar azartspēļu komersantiem, atļaujot savā īpašumā ierīkot spēļu zāles. Situācija, kad tiek veidots pašvaldību regulējums, kas faktiski likvidē valsts līmenī atzītu nozari, nav pieļaujama, un LSBA turpina aicināt pašvaldību uz dialogu.

Arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norādīja, ka domes regulējums neatbilst Azartspēļu un izložu likumā dotajam pilnvarojumam, kā arī nav veikts atbilstošs izvērtējums, iekļaujot arī informāciju par alternatīvām vai iespēju sasniegt mērķi ar saudzējošākiem līdzekļiem. Turklāt, Satversmes tiesa savā spriedumā ir apstiprinājusi, ka jebkurš aizliegums konkrētā vietā vai teritorijā organizēt azartspēles ir pienācīgi jāpamato. Rīgas gadījumā nav noteikti kritēriji azartspēļu organizēšanas un azartspēļu pakalpojumu sniegšanas aizliegumam, un attiecīgie ierobežojumi ir uzskatāmi par nesamērīgiem. Taču tā vietā, lai risinātu situāciju konstruktīvi un rastu juridiski korektu veidu, kā regulēt azartspēļu organizēšanu galvaspilsētā, Rīgas domes vadība turpina uzturēt politisku nenoteiktību, kas LSBA ieskatā nenāk par labu ne pilsētas iedzīvotājiem, ne komersantiem.

Tā vietā, lai risinātu situāciju konstruktīvi un rastu juridiski korektu veidu, kā regulēt azartspēļu organizēšanu galvaspilsētā, Rīgas domes vadība turpina uzturēt politisku nenoteiktību.

Jāatzīmē, ka 2023. gada vidū trīs LSBA biedri vērsās Satversmes tiesā par azartspēļu ierobežojumiem galvaspilsētā. Tiesa ir pieņēmusi lēmumu par lietu ierosināšanu pēc SIA “Olympic Casino Latvia”, SIA “Alfor” un SIA “JOKER LTD” pieteikuma par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas aizliedz organizēt azartspēles un sniegt attiecīgos azartspēļu pakalpojumus kazino, spēļu zālēs, bingo zālēs, kā arī totalizatora vai derību likmju pieņemšanas vietās, izņemot, ja šādas azartspēļu organizēšanas vietas atrodas četru vai piecu zvaigžņu viesnīcās.

Uzņēmumu ieskatā apstrīdētā norma liedz tiesības veikt komercdarbību galvaspilsētā, aizskar tiesības uz īpašumu un tādējādi neatbilst Satversmes 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam. Rīgas dome ir aicināta iesniegt ST savu atbildes rakstu ar lietas faktisko apstākļu izklāstu un juridisko pamatojumu. Pašvaldības tiesības izlemt, kādai ir jābūt pilsētas videi, ir respektējamas, bet nav iespējams no vienas puses likuma līmenī azartspēļu organizēšanu akceptēt, bet no otras – ļaut pašvaldībām nozari faktiski iznīcināt. LSBA uzskata, ka pašreizējais regulējums, tuvāko gadu laikā pakāpeniski realizējot par samērīgiem atzīstamus Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnes ietvertos rīcības virzienus un citus grozījumus nozari regulējošajos normatīvajos aktos, ir pietiekams, lai sabalansētu kā nozares, tā sabiedrības intereses.

Saruna ar Signi Birni, Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas priekšnieci

Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija (IAUI) ir nozīmīgs LSBA sadarbības partneris, ar kura līdzdalību tiek sekmēta nozares caurskatāmība, godīga un atbildīga azartspēļu organizēšana un likumā noteikto prasību ievērošana. Pēc sarunas ar inspekcijas priekšnieci Signi Birni iepazīstinām ar apspriestajiem būtiskākajiem secinājumiem, aktualitātēm un atziņām par pēdējo gadu laikā pieredzēto un novēroto.

Vai azartspēļu komersantiem Latvijā izvirzītās prasības vērtējat kā pietiekamas? Kādas tās ir salīdzinoši ar citās ES dalībvalstīs izvirzītajām?

Latvijā ir pietiekami stingrs regulējums. Komersanti to apzinās, tirgus ir mazs un jaunas spēļu vietas izveidot ir gandrīz neiespējami, un likuma neievērošanas gadījumā risks ir pietiekami augsts – var zaudēt licenci un vietu tirgū. Salīdzinot ar citām Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm, katras valsts regulējums būtiski atšķiras, taču es uzskatu, ka nosacījumi un prasības Latvijā joprojām ir pietiekami stingras; tajā skaitā tehniskās prasības, piemēram, spēļu automātiem.

Vai regulējums Latvijā ir stingrāks vai vājāks kā vidēji Eiropas Savienībā?

Ir grūti precīzi pateikt, jo šajā nozarē nav harmonizēta normatīvo aktu izpratne. Tas nozīmē, ka nav noteiktu aktu, kas būtu jāievēro visām dalībvalstīm. Katra var noteikt savu regulējumu un prasības atkarībā no valsts vēsturiskās pieredzes, ekonomiskās situācijas un sociālā konteksta, bet arī politiskā nostāja ir ļoti svarīga. Piemēram, nevar izdarīt secinājumus par to, vai Igaunijā cilvēki ar problemātiskas spēles riskiem ir vairāk vai mazāk. Politiskiem Igaunijā šī nav tik liela prioritāte.

Kuras pamatnostādnes veiktās izmaiņas, Jūsuprāt, radīs vislielāko ietekmi uz spēlētājiem?

Es domāju, ka tās, kas attiecas uz klientu reģistrāciju tieši spēļu zālēs, jo tiešsaistes vidē tas jau pastāv. Spēlētāju paradumu monitorings, risku līmeņu noteikšana, sekošana un nepieciešamo ierobežojumu noteikšana vai ierobežošana personām, kurām risks tiks saskatīts. Ir skaidrs, ka azartspēles pastāvēs vienmēr un būs, kuri tās gribēs spēlēt, bet tam ir jābūt pieņemamam risku līmenī, un to risku nedrīkst noteikt pārāk augstu, lai zaudējumus nejut spēlētāju ģimenes. Šī aizsardzība noteikti tiks pastiprināta, kad azartspēļu operatori būs ieviešuši un īstenojuši minētās prasības.

Kādi ir inspekcijas secinājumi par COVID-19 laikā noteiktajiem ierobežojumiem un aizliegumiem attiecībā uz azartspēļu organizēšanu?

Kā jau minēju iepriekš, noteikumi dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgi, un tas pats attiecas arī uz COVID-19 ierobežo-

jumiem. Protams, kazino tika slēgti arī citās valstīs, ne tikai Latvijā, bet citās valstīs kopumā ierobežojumi bija mazāki; tie nebija tik ilgstoši un nebija tik stingri. Mēs zinām, ka šajos divos gados spēļu zāles bija slēgtas aptuveni gadu. Tas ietekmēja kopējo apgrozījumu, ieņēmumus un citas lietas, kas saistītas ar uzņēmēju saimniecisko darbību. Es nerunāšu par faktu, ka mēs bijām vienīgā ES valsts, kurā COVID-19 laikā tika aizliegtas arī tiešsaistes azartspēles. Tas bija pārspīlējums. Tajā laikā arī šīs apgrozījuma proporcijas absolūti mainījās. Klasiski Latvijā tieši zemes azartspēļu apgrozījumam bija vislielākais īpatsvars kopējā apgrozījumā – 75% un pat 80%. Pandēmijas laikā un pat pēc pandēmijas proporcija mainījās pusi uz pusi, bet noteikti tā vairs nebūs tāda kā iepriekš. Spēļu zāles joprojām tiek slēgtas, jo rentabilitāte kritusies, nav iespējas atgūties un sasniegt iepriekšējo gadu sniegumu. Izmaksas ir cēlušās, un neviens komersants nevēlas nodarboties ar finansiāli neizdevīgu uzņēmējdarbību, tādēļ skaits noteikti samazināsies arī turpmāk, arī pašvaldības nāks klajā ar savām prasībām, situācija mainīsies.

Vai inspekcija COVID-19 laikā bija īpaši noslogota, apkarojot nelegālās azartspēļu organizēšanas vietas, tai skaitā arī internetā?

Nelegālās klasiskās spēļu zāles mēs neatradām, un es uzskatu, ka mēs būtu diezgan ātri uzzinājuši, ja kaut kas tāds būtu ticis organizēts. Tomēr īsi pēc pandēmijas ierobežojumu beigām mēs atklājām, ka cilvēki bija noilgojušies pēc spēles, un diezgan ātri atkal parādījās nelegālie pokera turnīri, kas tiek reklamēti sociālajās vietnēs. Tie tika mērķtiecīgi organizēti ar dalības maksām, laimestu fondu, cilvēku pulcēšanos un pat ar profesionālu dīleru piesaisti. Tā nebija vienkārša puišu sanāksšana pēc pirts vai ballītē. Es runāju par apzināti organizētām pokera turnīru spēlēm, kuras mēs konstatējām, veicām kontroles pasākumus, piemērojām sodus. Mēs arī aktīvi darbojamies sociālajos tīklos, sekojam līdzi šiem piedāvājumiem un vajadzības gadījumā attiecīgi reaģējam. Bija brīdis, kad šī aktivitāte bija diezgan izplatīta, pēc tam bija pieklusums, bet vēlāk aktivitāte atjaunojās, kas lika mums saprast, ka cilvēki ir noilgojušies pēc spēlēšanas, un daudziem pokers vienmēr ir bijusi pievilcīga spēle. Ja ir cilvēki, kuri ir gatavi braukt 200, pat 300 kilometrus uz vienu Latvijas galu, lai piedalītos turnīrā, tad skaidrs, ka tas ir apzināts pasākums ar apzinātu vēlmi piedalīties.

Inspekcijas gada pārskatā norādīts, ka Pašatteikušos personu reģistra popularitāte ir būtiski pieaugusi, un tas kalpo kā efektīvākais risinājums problemātisko spēlētāju interešu aizsardzībai. Kā vērtējat reģistra darbību līdz šim un kādai būtu jābūt tā attīstībai tuvāko gadu laikā?

Tas ir ļoti noderīgs un efektīvs rīks tiem spēlētājiem, kuri saprot, ka pārmērīga azartspēļu un interaktīvo izložu spēlēšana rada problēmas. Vēlos atgādināt, ka Inspekcija šo reģistru vēlējās ieviest jau sen, bet, kamēr tas nebija definēts likumā, mēs kopš 2011. gada pieņemām cilvēku iesniegumus, un mums bija vienošanās ar komersantiem, ka viņi ņems vērā minētās prasības. Kopš 2020. gada reģistrs strādā, un dati rāda, ka uz šī gada 31. jūliju tajā bija reģistrējušies 50 588 cilvēku, un 29 395 personas bija aktīvā aizliegumā. Šis skaits palielinās par aptuveni 150 katru nedēļu. Tas ir ļoti labs rādītājs. Atceroties veikto pētījumu pēc Veselības ministrijas (VM) lūguma, kur bija norādīts, ka problemātiskie spēlētāji sastāda aptuveni 6% no Latvijas iedzīvotājiem, kas ir aptuveni 76 000. Gandrīz puse ir aktīvā aizliegumā un kopumā divas trešdaļas sevi jau ir reģistrējuši. Dānijas kolēģi stāstīja, ka stipri ilgākā laika periodā viņiem joprojām nav šāda skaitļa. Tad ir jautājums, tas ir labi vai slikti? Es vēlos teikt, ka tas ir labi, jo cilvēki rūpējas par sevi un negrib liekas problēmas savām ģimenēm, un, manuprāt, tas ir ļoti labs rādītājs. Ir plāns šo reģistru savienot ar Lietuvu un Igauniju, īpaši aktuāli tas būtu cilvēkiem pierobežā. Tiesa, ar to neiet raiti. Viens no iemesliem šī projekta lēnai virzībai ir tas, ka pat Baltijas valstu starpā pastāv būtiskas atšķirības kaut vai par to, kas un kura iestāde uztur šādus reģistrus un kāds ir katras valsts esošais tehniskais risinājums un tās datu bāzes, kurām piekļūst organizētājs un kurās ir fiksēta personas vēlme liegt sev spēlēšanu. Attiecīgi ir jautājums par to, kuras institūcijas katrā valstī būs tās, kuras iesaistīsies šajā valstu sistēmu uzlabošanas un pielāgošanas procesā. Bet lai uzsāktu to, vispirms vienlaicīgi katrai no valstīm, kuras plāno saslēgties vienotā tīklā, jānoslēdz starpvalstu vienošanās un jāveic saskaņotas izmaiņas normatīvajos aktos, kas nostiprinātu attiecīgus pienākumus un tiesības. Tā noteikti būtu vērtīga iniciatīva, jo cilvēki par to interesējas un jautā, kāpēc šī procedūra nav universālāka, taču, ja, tehniski tas būtu iespējams, pastāv daudz juridisku šķēršļu.

Inspekcija piedāvā psihologa atbalstu atkarīgajiem un viņu līdzcivēkiem. Vai tā ir institūcijai raksturīga funkcija salīdzinājumā ar citām jomām, kā arī apskatot ārvalstu pieredzi?

Protams, ka nē. Nedomāju, ka tā ir raksturīga funkcija. Lietuvā līdzīga iestāde darbojas jau 10 gadus, un mēs ņemām piemēru no viņu iestādes, lai izveidotu savu. Tas noteikti ir labs atbalsts personām, kuras sevi ierakstījušas Pašatteikušos personu reģistrā un kurām krīzes situācijās ir iespēja aprunāties ar profesionāliem - pakalpojums tiek izmantots bieži. Šie speciālisti ne tikai sniedz atbalstu personām, kas atrodas reģistrā, bet arī apmāca sociālos darbiniekus pašvaldībās, lai spētu palīdzēt personām pašvaldībās. Viņi arī aktīvi sadarbojas ar biedrību "Skalbes", kas palīdz krīzes situācijās, brauc uz skolām, runā ar vecākiem un pedagogiem. Tā varbūt nav tieša inspekcijas funkcija, taču šī ir ļoti specifiska nozare, kurā nepieciešamais psiholoģiskais atbalsts arī ir specifisks, tāpēc cilvēki ne tikai palīdz citiem, bet arī mācās paši, apmeklējot dažādus kursus.

Kādi faktori ietekmē nelegālo azartspēļu vietņu izplatību un kas, Jūsaprāt, būtu darāms, lai cīnītos ar komersantiem, kas neievēro Latvijas normatīvo regulējumu?

Tirgus ir salīdzinoši mazs un ieguldījums, kas nepieciešams, lai saņemtu licenci, ir liels. Mūsu likuma normas un prasības ir pietiekami sarežģītas un nopietnas. Piemēram, 1,4 milj. EUR pamatkapitāls, licences maksa, tehniskās prasības, naudas atmazgāšanas likuma prasības. Ne visi ir apzinīgi un vēlas iet tam cauri, un to darīt Latvijas salīdzinoši mazajā tirgū. Arī nodokļi ir divas reizes lielāki nekā, piemēram, Igaunijā, un tas vēl varētu mainīties tuvākajā laikā atbilstoši nodokļu politikas pamatnostādnēm. Es ļoti gribu cerēt, ka šī pamatnostādņu grupa izveidos izmaiņas iedzīvotāju ienākumu nodoklī, ja neatcels to pavisam.

Kā redzat nozari pēc pieciem, 10 vai 15 gadiem?

Vispirms ir jāskatās, kādi būs lielie likuma grozījumi, kas ies uz Saeimu, un tad būs vieglāk saprast, kāda būs nozare pēc trīs vai pieciem gadiem. Pārējie jautājumi, kā, piemēram, darba laiks vai fasādes noformējums, manuprāt, ir mazāk būtisks, bet drīzāk svarīgs ir jautājums par to, vai spēļu zāles atradīs vietu, kur strādāt, vai arī būs spiestas pārvietoties uz četrp un piecu zvaigžņu viesnīcām. Nākotnē noteikti attīstīsies arī jauni spēļu veidi, tiks pielietota kriptovalūta. Ir valstis, kur šis jau tiek regulēts un darbināts, taču mēs vēl tik tālu neesam tikuši. Tiešsaiste noteikti būs primārā azartspēļu vide, bet pa kādai spēļu zālei un pa kādam kazino vēl būs, jo ir cilvēki, kuriem tiešais kontakts ir vajadzīgs. Attiecībā uz tiešsaistes spēlēm ir iespējami vairāki tehniski pilnveidojumi likumā, kas arī atvieglotu dzīvi gan inspekcijas amatpersonām, gan komersantiem. Svarīgākais, domāju, būs iznākums jautājumā ar pašvaldībām. Uzskatu, ka ir neloģiski, ka nacionālā līmenī pastāv likums, kas ļauj organizēt azartspēles, bet var radīt situāciju, ka realitātē legāli nozare pašvaldības teritorijā strādāt nedrīkst nekur.

Nozares attīstība

Pamatnostādnēs paredzētais

Problemātiskas spēles pazīmes

Spēļu zāļu izvietojums

Azartspēļu nodokļa ieņēmumu sadalījums

Pamatnostādnēs paredzētais

Politiskā nenoteiktība ar azartspēļu nozari saistītu jautājumu risināšanā joprojām ir augsta, tādēļ ir būtiski, ka iesaistītās puses turpina kvalitatīvu, uz rezultātu vērstu dialogu par gaidāmajām izmaiņām normatīvajā regulējumā, lai komersantiem, pašvaldībām un valstij būtu vienots un saprotams rīcības ietvars. Apsveicami, ka 2021. gada 14. jūlijā valdība atbalstīja Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam (turpmāk – Pamatnostādnes) un tajās noteikto mērķu sasniegšanu, un Finanšu ministrijā turpinās darbs pie visu nepieciešamo likuma grozījumu sagatavošanas, lai ieviestu virkni uzdevumu, kuru kopums pat pasaules mērogā ir unikāls. LSBA uzskata, ka šā brīža regulējums, tuvāko gadu laikā pakāpeniski realizējot par samērīgiem atzīstamus Pamatnostādnēs ietvertos rīcības virzienus, ir pietiekams, lai nodrošinātu gan Latvijas iedzīvotāju, gan sabiedrības intereses.

Finanšu ministrijas paspārnē izveidotajā darba grupā (piedalās arī LSBA) tapušā likumprojekta virsmērķis ir veicināt sabiedrības interešu aizstāvību un mazinātu ar

azartspēlēm un izlozēm saistītos riskus, kā arī nodrošinātu legālu, sociāli atbildīgu un drošu azartspēļu un izložu organizēšanas vidi. Piemēram, grozījumi likumā paredz, ka apmeklēt kazino, piedalīties derībās, totalizatoros vai interaktīvajās azartspēlēs varēs personas, kuras sasniegušas 21 gada vecumu, savukārt, piedalīties izlozēs – personas, kuras sasniegušas 18 gadu vecumu; spēļu zāles nestrādās no plkst. 6.00 līdz 9.00, turklāt šāds ierobežojums attiektos arī uz interaktīvajām azartspēlēm.

Mērķis: veicināt sabiedrības interešu aizstāvību un mazinātu ar azartspēlēm un izlozēm saistītos riskus, kā arī nodrošinātu legālu, sociāli atbildīgu un drošu azartspēļu un izložu organizēšanas vidi.

Tāpat plānots noteikt vienotas prasības azartspēļu organizēšanas vietu publiskās ārtelpas dizainam un paredzēts palielināt minimālo spēļu automātu skaitu azartspēļu organizēšanas vietās no 20 līdz 25, kā arī veikt visu spēlētāju reģistrēšanu, kā arī citu izmaiņu juridiskais ietvars.

Problemātiskas spēles pazīmes

Cita starpā ir plānots definēt riskanta azartspēļu spēlētāja un interaktīvo izložu dalībnieka pazīmes, izceltievainojamāko personu segmentu un nodrošināt tā uzvedības monitoringam īpašu uzraudzību. Tas ir, azartspēļu, interaktīvo azartspēļu un interaktīvo izložu organizētājiem būs pienākums dokumentēt ar spēlēšanu saistītos riskus un spēlētāju paradumu izmaiņas, lai ar sistēmas palīdzību novērtētu to, vai spēlētāja uzvedībā ir saskatāmas pazīmes, kas liecina par problemātisku azartspēļu spēlēšanu.

Realizējot pasākumus, ko paredz pamatnostādnes, tiks ieviesti papildu azartspēļu atkarības prevencijas un mazināšanas rīki.

Komersanti savlaicīgi informēs spēlētājus par ar pārmērīgu un nekontrolētu spēlēšanu saistītajiem riskiem, kā arī nepieciešamības gadījumā veiks intervences pasākumus, lai atturētu spēlētājus no pārmērīgas un nekontrolētas spēlēšanas, vienlaicīgi uzraugot visus riska faktorus. Papildu risku minimizēšanai pastāv nozares darbības kodeksi, kontroles pasākumi, apmācīti darbinieki, kā arī video novērošana. Turklāt jāņem vērā, ka azartspēļu organizēšana ir licencēts komercdarbības veids – komersanti dara visu iespējamo, lai nepieļautu normatīvo aktu pārkāpumus, kā rezultātā licenci varētu zaudēt.

Paralēli ierobežojumiem ir jādomā par visu atkarību prevenciju – gan valsts politikas, gan pašvaldību, gan nozares līmenī. LSBA veic virkni aktivitāšu atbildīgas spēles nodrošināšanai, taču ne viss ir nozares rokās. Ir izpētīts, ka problemātisko spēlētāju skaita pieaugums ir vērojams teritorijās, kur ir mazāk pieejamas alternatīvas brīva laika pavadīšanas iespējas, kā arī plašāk izplatīti sociālie riski. Jāatzīmē, ka Pamatnostādnēs kā viens no uzdevumiem pašvaldībām ir izstrādāt arī priekšlikumus alternatīvo brīvā laika pavadīšanas veidu integrācijai teritorijās, kur azartspēļu zāle ir vieglāk pieejama alternatīva salīdzinājumā ar citām brīvā laika pavadīšanas iespējām, tajā skaitā izmantojot pašvaldību rīcībā esošo infrastruktūru.

Realizējot pasākumus, ko
paredz pamatnostādnes, tiks
**ieviesti papildu azartspēļu
atkarības prevencijas un
mazināšanas rīki.**

Spēļu zāļu izvietojums

Svarīgi paskaidrot, ka likumprojekts nerisina azartspēļu organizēšanas vietu izvietojuma jautājumu, jo iepriekšējās valdības lēmums to no darba plāna izslēdza.

Pamatnostādnes paredzēja centralizētu lēmuma pieņemšanu par azartspēļu organizēšanu, tādējādi mazinot administratīvo slogu pašvaldībām, kā arī lietu skaitu tiesā. Tomēr, ņemot vērā steigā pieņemtu, neizvērtētu priekšlikumu vēl iepriekšējās Saeimas laikā, pašvaldībām tika noteiktas tiesības ar saviem saistošajiem noteikumiem noteikt vietas un teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta. Ņemot vērā azartspēļu nodokļa ieņēmumu sadalījumu (kā iepriekš minēts, pašvaldības kopš 2020. gada saņem vien 5%), kā arī populistisku, vienkāršotu pieeju (aizliegšim, sekas ignorēsim), ir radīts haoss, uzsāktas un tiek plānotas tiesvedības. LSBA iesniegusi savus priekšlikumus Finanšu ministrijai grozījumiem spēļu zāļu izvietojuma regulējumā.

Azartspēļu nodokļa ieņēmumu sadalījums

Kā viens no jautājumiem kopš likuma "Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli" grozījumiem, kas stājās spēkā 2020. gada 1. janvārī, sarunās par valsts budžetu ir azartspēļu nodokļa ieņēmumu sadalījums starp valsti un pašvaldībām. Pašvaldības pēc izmaiņām saņem 5% šī nodokļa ieņēmumu. Tā, piemēram, 2021. gadā Latvijas Pašvaldību savienība lūdza paredzēt, ka no 2022. gada pašvaldību budžetam tiek novirzīta līdz 2020. gadam spēkā esošā azartspēļu nodokļa ieņēmumu daļa – 25%, taču Ministru kabinets lūgumu noraidīja.

Pašvaldības pauž viedokli, ka šī nodokļa ieņēmumu atņemšana tām ir nekorekta, jo pašvaldību pienākumi un kompetence azartspēļu jomā netiek samazināta. Tam var piekrist, jo Pamatnostādnes paredz noteikt pat vairākus jaunus uzdevumus pašvaldībām, kas pastiprinātu spēlētāju un sabiedrības interešu aizsardzību un tiesību ievērošanu. Tai skaitā, nodrošināt profilakses pasākumus procesu atkarības (tostarp azartspēļu atkarības) risku mazināšanai, kā arī izstrādāt risinājumu alternatīvo brīva laika pavadīšanas veidu integrēšanai sabiedrībā, veidojot izklaides un attīstības centrus teritorijās, kur azartspēļu zāle ir vieglāk pieejama alternatīva salīdzinājumā ar citām brīvā laika pavadīšanas iespējām.

Minēto uzdevumu pienācīga izpilde bez pietiekama finansējuma nav iespējama. 2022. gadā no "zemes" azartspēlēm azartspēļu nodokļa ieņēmumi bija aptuveni 20 milj. EUR apmērā. Attiecīgi pašvaldību, kuru teritorijā tiek organizētas azartspēles, starpā sadalīts aptuveni viens milj. EUR. Piemēram, Rīga saņem ap 600 tūkst. EUR – ja pašvaldības daļa būtu 25%, tie būtu vairāk nekā trīs milj. EUR.

Mazākās pašvaldībās lielāki nodokļa ieņēmumi nodrošinātu būtiskus papildu līdzekļus, tai skaitā dažādu atkarību prevencijas un sociālo jautājumu risināšanai. Jāpaskaidro, ka no interaktīvajām azartspēlēm pašvaldības nesaņem neko.

Jautājums par lielākas azartspēļu nodokļa daļas novirzīšanu pašvaldībām ir aktualizēts arī nodokļu politikas pamatnostādņu izstrādes ietvaros. LSBA ir sniegusi viedokli Finanšu ministrijai, ka pašvaldību budžetos ieskaitāmi vismaz 50% nodokļa ieņēmumu, kā arī ieņēmumi no azartspēļu nodokļa par interaktīvo azartspēļu un valsts mēroga izložu organizēšanu.

Nozares pašregulācija

LSBA darbības kodekss

Darbinieku apmācības

Atskats uz LSBA aktivitātēm

Saruna ar Santu Laimiņu, biedrības "Skalbes" valdes locekli

LSBA darbības kodekss

Darbības kodeksā ir noteikti vienoti atbildīgas spēles principi un pienākums šos principus ievērot visos azartspēļu biznesa aspektos attiecībā ar darbiniekiem, klientiem, sadarbības partneriem, sabiedrību un likumdevēju. Šī kodeksa izpratnē atbildīga spēle nozīmē:

- Vispusīgas informācijas sniegšana visām iesaistītajām pusēm par azartspēlēm un azartspēļu nozari;
- Pastāvīga azartspēļu iespējamo risku apzināšana, analīze un samazināšana;
- Informācijas un piemērota atbalsta sniegšana klientiem ar atkarības pazīmēm un viņu līdzcīvēkiem.

Apzinoties risku, ka azartspēles var radīt atkarību, LSBA biedri par visaugstāko prioritāti izvirza spēlētāju aizsardzību, veicinot savu klientu zināšanas, izpratni par azartspēlēm, tai skaitā par personīgo atbildību par savu rīcību, kā arī sniedzot informāciju klientiem par pieejamo informāciju un palīdzību. LSBA biedri, iespēju robežās, nodrošina palīdzības dienestu (psihologu, psihiatru, narkologu) pieejamību.

LSBA biedru azartspēļu organizēšanas vietās izvietoti informatīvie materiāli par iespējamo azartspēļu atkarības risku. Materiālos ir iekļauta informācija par to, kā izpaužas azartspēļu atkarība, testi atkarības noteikšanai, krīzes centru un medicīnas iestāžu kontakti, kā arī praktiski padomi par drošu spēli. Tāpat klientiem ir pieejama informācija par iespēju reģistrēties Pašatteikumos personu reģistrā. Azartspēļu organizēšanas vietās uzstādīti azartspēļu automāti un iekārtas, kas atbilst normatīvo aktu prasībām un visaugstākajam tehniskajam līmenim; tās ir starptautiski akreditētas un neatkarīgi pārbaudītas. Alkohols netiek pārdots klientiem, kuru uzvedība liecina par pārmērīgu alkohola lietošanu, un apmeklētājiem ir nodrošināta iespēja izteikt sūdzības par pakalpojuma kvalitāti vai citiem aspektiem, turklāt sūdzību izskatīšanas kārtība ir publiski pieejams dokuments.

LSBA biedri apņemas darīt visu iespējamo, lai azartspēļu organizēšanas vietas neradītu neērtības apkārtējiem iedzīvotājiem. Lai nodrošinātu šo mērķi, LSBA plāno konsultācijas ar pašvaldību un vietējo kopienu pārstāvjiem par vienotu labās prakses standartu izstrādi par azartspēļu organizēšanu un ietekmi uz apkārtējo vidi. Biedri apņemas īstenot regulāras sabiedrības informēšanas kampaņas par iespējamiem azartspēļu atkarības riskiem un mentālās veselības stiprināšanu, kā arī veidot sadarbību ar pētniecības institūtiem, lai regulāri analizētu azartspēļu atkarības aktuālo situāciju un lai izvērtētu industrijas izmantoto preventīvo instrumentu efektivitāti. Jāatzīmē, ka LSBA biedri, konsolidējot resursus un ievērojot caurspīdīguma principu, sistemātiski finansē profilakses, preventīvās un spēlētāju atbalsta, kā arī sabiedrības izglītošanas iniciatīvas.

Sadarbībā arī valsts institūcijām LSBA biedri veido godīgas un cieņpilnas attiecības, piedalās nozares reglamentējošo normatīvo aktu pilnveidošanā, piedāvājot savu pieredzi un padarot pieejamu informāciju un zināšanas par azartspēļu nozari. LSBA biedri veicina publiskas diskusijas par nozares ietekmi un tendencēm, iesaistot visas ieinteresētās puses. LSBA mājas lapā ir publicēta informācija par lobētājiem, kuri pārstāv LSBA biedru intereses attiecībā ar likumdevēju un valsts pārvaldi.

Darbinieku apmācības

Azartspēļu nozares klients ir vesels cilvēks, kurš izprot, ka azartspēles ir izklaide, un ievēro atbildīgas spēles principus – tāda ir LSBA un tās biedru pārliecība.

Azartspēļu komersanti par vienu no prioritātēm ir noteikuši darbinieku profesionālās kompetences celšanu, lai viņi spētu sniegt nepieciešamo palīdzību cilvēkiem, kuri var saskarties ar problemātiskas spēles riskiem. Darbinieki apgūst prasmes atpazīt atkarības pazīmes un attiecīgi veidot komunikāciju ar klientiem, preventīvi piedāvāt informatīvus materiālus par atbildīgu spēli, atgādina par iespēju reģistrēties Pašatteikumos personu reģistrā, kā arī informē par iespējām saņemt atbalstu krīzes situācijā.

Piemēram, LSBA biedra SIA "Alfor" apmācību programmā darbiniekiem ietilpst koncentrētas video lekcijas, kuras ir izstrādājusi biedrība "Esi brīvs!" sadarbībā ar pieredzējušu ekspertu grupu, ko veido narkologi, psihiatri un atkarību speciālisti. Papildus tam darbinieki saņēmuši vadlīnijas un infografikas par atbilstošu rīcību zālē, saskaroties ar problemātiskajiem spēlētājiem. Minēto apmācību programmu uzņēmums ir piedāvājis arī pārējiem LSBA biedriem, ko daļa biedru ir izmantojuši, pārējie biedri veido savas programmas.

Atskats uz LSBA aktivitātēm

LSBA iestājas par atbildīgu spēli un informētu spēlētāju, tādēļ ar sadarbības partneriem ekspertu, valsts iestāžu un nevalstisko organizāciju vidū aktīvi iesaistās sabiedrības izglītošanā par azartspēļu nozares aktualitātēm, problemātiskās spēles un atkarības risku mazināšanu, maldu un mītu kļiedēšanu.

Lai kļiedētu maldus un sniegtu objektīvu informāciju par nozari, azartspēlēm un to atkarību, LSBA 2022. gadā īstenojusi plašu kampaņu "Maldi par Valdi", kas vērsta uz sociālo un individuālo atbildību, kā arī atkarības prevenciju, piedāvājot dažādus informatīvus rīkus, kā spēlēt droši, kā izvairīties no atkarības un kā rīkoties, ja tā ir izveidojusies. Iepriekš sadarbībā ar Rīgas Stradiņa universitātes Psiholoģijas laboratorijas vadošajām pētniecēm rīkota informatīva kampaņa "Droša spēle", kuras mērķis ir izglītēt sabiedrību par atbildīgu azartspēļu lietošanu un pārmērīgas lietošanas sekām uz veselību.

"Maldi par Valdi" kampaņas ietvaros, intervējot 1009 Latvijas iedzīvotājus vecumā no 18 līdz 74 gadiem, tika organizēta Latvijas iedzīvotāju aptauja sadarbībā ar kompāniju "Norstat Latvija". Aptaujā noskaidrots, ka vairākums jeb 82% aptaujāto iedzīvotāju uzskata, ka azartspēļu aizliegums nemazinās to patēriņu. Jautāti, kā mainītos azartspēļu tirgus, slēdzot visas spēļu zāles, 42% iedzīvotāju uzsvēra, ka cilvēki turpinās spēlēt azartspēles internetā, savukārt 40% aptaujāto ir pārliecība, ka veidosies nelegālās azartspēļu zāles. Tāpat 78% respondentu uzskata azartspēles par izklaides veidu, savukārt vien 17% iedzīvotāju tās uztver kā naudas pelnīšanas avotu. Piemēram, 2019. gadā veiktā aptaujā gandrīz puse jeb 49% aptaujāto norādīja, ka ir spēlējuši azartspēles, lai nopelnītu naudu, kas parāda, ka sabiedrības attieksme mainās, un cilvēki azartspēles drīzāk uzskata par vienu no izklaides veidiem, nevis kā iespēju iegūt papildu naudas līdzekļus.

Kā, Jūsprāt, mainītos azartspēļu tirgus, slēdzot visas spēļu zāles?

RESPONDENTI	1009
Veidosies nelegālās azartspēļu zāles	40%
Cilvēki turpinās spēlēt azartspēles internetā	42%
Cilvēki pārtrauks spēlēt azartspēles	7%
Grūti atbildēt	12%

LSBA turpina atbalstīt biedrības "Skalbes" uzturēto azartspēļu atkarības konsultatīvo tālruni (29323202) un paplašina tā pieejamību, lai veicinātu spēlētāju izpratni par azartspēļu atkarības riskiem un palīdzētu uzsākt cīņu ar atkarību. **Šis ir vienīgais specializētais atbalsts pa tālruni tiem, kuri saskaras ar azartspēļu ietekmi.**

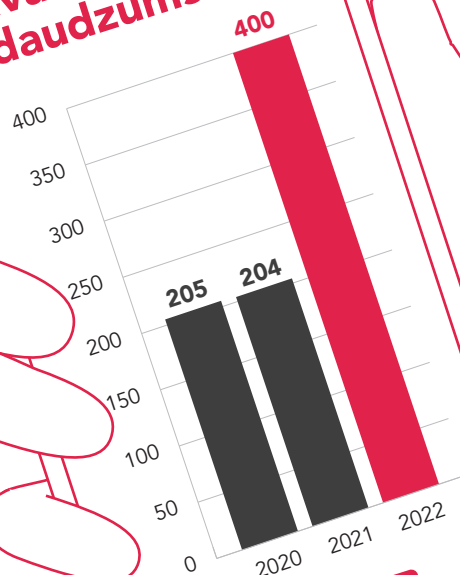
Zvanītāji ar profesionālu konsultantu palīdzību var atpazīt atkarības pazīmes, noskaidrot efektīvākās ārstniecības veidus, kā arī uzzināt, kādi ir pirmie soļi, lai uzsāktu cīņu ar atkarību. Konsultatīvais tālrunis strādā katru dienu, kā arī reizi divās nedēļās nodrošina bezmaksas speciālistu – narkologu, psihiatru, psihoterapeitu – konsultācijas pa tālruni.

Ja spēlēšana rada problēmas
Tev vai Taviem tuviniekiem – zvanī!

29323202

Palīdzības tālrunis darbojas
katru dienu no plkst. 12.00 līdz 20.00

**Saņemto
zvanu
daudzums**

Pēc LSBA sniegtā atbalsta saņemšanas, zvanu skaits dubultojies, **pieaugot par 101%.**

2020. gada rudenī tika uzsākta biedrības "Esi brīvs!" organizēta iedzīvotāju parakstu vākšanas kampaņa platformā manabalss.lv par pietiekamu finansējumu pašvaldībām atkarību prevencijas programmu īstenošanai. Azartspēļu nodoklis un akcīzes nodoklis būtu ieskaitāms ne tikai valsts pamatbudžetā, bet arī tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizētas azartspēles vai izloze, tirgots alkohols un tabakas izstrādājumi. Šāda sistēma ļautu novirzīt pašvaldībām pietiekamu finansējumu alkohola, azartspēļu un citu atkarību prevencijas programmu īstenošanai un atkarību radīto seku novēršanai.

Asociācija rīkojusi virkni publisku diskusiju, lai pievērstu uzmanību aktualitātēm, kas saistītas ar sabiedrības veselību, azartspēļu izvietojumu un vizuālo noformējumu sabiedriskās vietās Latvijā. Par azartspēļu atkarības problemātiku plaši dzird runājam politiķus, taču tas ir speciālistu – narkologu, psihologu, sociālantropologu un zinātnieku lauciņš. Lai nonāktu līdz sabalansētiem risinājumiem, nepieciešama dati un to analīze, kā arī izpratne par nevēlamo ieradumu dabu, efektīvām atkarības prevencijas un ārstēšanas metodēm, tādēļ LSBA organizēja publisku diskusiju “Azartspēles un sabiedrība” ar jomas ekspertiem. Diskusijas “Azartspēles un sabiedrība” ierakstu par azartspēļu ietekmi uz sabiedrības veselību, kas norisinājās 2021. gada 14. decembrī, var noskatīties "Droša spēle" Youtube kontā.

Diskusijā “Azartspēles pilsētvidē”, kas norisinājās 2022. gada 22. martā, eksperti sprieda par azartspēļu zāļu pieejamību, atkarību ietekmējošajiem riskiem sabiedriskās vietās. **Speciālisti ir vienprātis, ka jāatrod visām iesaistītajām pusēm – valstij, pašvaldībām, sabiedrībai un azartspēļu uzņēmējdarbības pārstāvjiem, kā arī saistītajām jomām, piemēram, medicīnas un drošības nozarēm – pieņemams spēļu zāļu izvietojšanas veids, kas mazinātu problemātisku paradumu attīstības risku, bet nenovestu pie pilnīga “zemes” azartspēļu aizlieguma un līdz ar to dažādu risku palielināšanās nelegālā sektora izaugsmes dēļ.** Eksperti tostarp sprieda, ka ideja atļaut azartspēļu zāļu izvietojšanu tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās ir līdz šim nebijis precedents, jo viens konkrēts uzņēmējdarbības veids tiek apzināti pilnībā padarīts atkarīgs no cita, nesaistīta uzņēmējdarbības veida. Šajā gadījumā – “zemes” azartspēles būtu pilnībā atkarīgas no mazas nišas viesmīlības biznesā jeb dažām konkrētām viesnīcām. Publiskās ekspertu diskusijas “Azartspēles pilsētvidē” ierakstu var noskatīties “Droša spēle” Facebook kontā.

2022. gada 7. jūlijā norisinājās diskusija “Maldi par azartspēlēm”, kur eksperti analizēja Latvijā izplatītos pieņēmumus, skaidrojot problemātisku paradumu attīstības cēloņus, kā arī informēja par efektīvu prevenciju un atbalsta iespējām. Pasākuma ietvaros LSBA prezentēja sabiedriskās domas pētījumu par Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret azartspēļu nozari, kā arī informatīvo kampaņu “Maldi par Valdi”, kuras mērķis ir palīdzēt sabiedrībai veidot izpratni par atbildīgu spēli, atkarības pazīmēm un kļūdēt maldus par nozari.

LSBA sadarbībā ar Latvijas Pašvaldību savienību (LPS) 2022. gada 20. decembrī rīkoja semināru pašvaldībām par azartspēļu atkarību, un tajā eksperti dalījās zināšanās un pieredzē par to, kā veidojas azartspēļu atkarība, kādi ir prevencijas pasākumi un kādas ir efektīvākās ārstēšanas metodes. Tāpat tika sniegti ieteikumi, kā atbilstoši rīkoties tuviniekiem, citiem līdzcilvēkiem un speciālistiem, savukārt par savu darbību informēja arī organizācija “Anonīmie spēlmaņi”.

Saruna ar Santu Laimiņu, biedrības "Skalbes" valdes locekli

Tehnoloģiskās attīstības, paradumu maiņas (t.sk. ārējo faktoru, piemēram, COVID-19 pandēmijas) ietekmē palielinās to spēlētāju skaits, kas izvēlas spēlēt interaktīvās azartspēles tiešsaistē. Kādus jaunus izaicinājumus tas rada?

Noteikti jāpiemin nelegālo tiešsaistes spēļu daudzuma palielinājums, jo, saskaroties ar māsēdi, pieprasījums pēc tiešsaistes izklaides satura pieaug. Diemžēl varam secināt, ka tiešsaistē patērētāji ir diezgan neaizsargāti daudzos jautājumos. Zvanītāji uz atbalsta tālruni bieži pat neizprot, ko nozīmē legāla vai nelegāla tiešsaistes spēles vieta. Tāpēc atkal noteikti ir jāizglīto spēlētājs par zaudējumiem un ieguvumiem, ko sniedz spēlēšana nelegālā vai legālā spēles vietnē. Tāpat, palielinoties nelegālajām tiešsaistes spēlēm, neaizsargāts ir spēlētājs, kurš ir ierakstījies pašatteikšos personu reģistrā un saskāries ar tieksmi atsākt spēlēšanu.

Kā vērtējat iecerētos likuma grozījumus, piemēram: 1) vecuma cenza palielināšanu, atļaujot spēlēt azartspēles tikai tiem, kas sasnieguši 21 gada vecumu; 2) azartspēļu organizēšanas vietu ārējā noformējuma prasību izvirzīšanu?

Par šiem grozījumiem spriež jau vairākus gadus. Īpaši aktīvi sarunas starp iesaistītajām pusēm notiek līdz ar Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādņu pieņemšanu. Iecerētos likuma grozījumus vērtējam pozitīvi, jo augstāk minētie punkti nepieciešami gan preventīviem pasākumiem – mazināt azartspēļu ietekmi jauniešu vidū, kā arī spēlētājiem ar problemātisku spēlēšanu un cilvēkiem, kuri vēlas atturēties no spēlēšanas. Piemēram, azartspēļu organizēšanas vietu ārējā noformējuma prasību izvirzīšana noteikti palīdzētu cilvēkiem, kuri vēlas atturēties no ieiešanas spēļu zālēs.

Neskatoties uz to, ka Latvijā ir speciālisti palīdzības sniegšanā atkarību skartajiem, tieši azartspēļu atkarības jomā speciālistu trūkst. Kā varētu veicināt speciālistu interesi par azartspēļu atkarības specifiku iepazīšanu?

Noteikti palīdzētu pašu speciālistu, kas strādā ar atkarību skartajiem, tai skaitā azartspēļu atkarības jomā, dalīšanās ar zināšanām ar citiem speciālistiem, piemēram, semināru vai citu apmācību formātā. Azartspēļu atkarība bieži klientu vidū sastopama jau ar kādu citu atkarību, tāpēc jāstiprina speciālistu zināšanas par dažādām atkarībām, pieejamajām atbalsta un ārstēšanas iespējām Latvijā, un citu informāciju.

Vai, Jūsaprāt, pašvaldībām vajadzētu vairāk iesaistīties azartspēļu un citu atkarības risku mazināšanā? Būtiska ir sociālo dienestu darbinieku kompetences celšana, tāpat arī jāizglīto sabiedrība, taču, iespējams, ar to nepietiek? Kā redzat valsts, pašvaldību, nozares, speciālistu sadarbību šo jautājumu risināšanā?

Noteikti pašvaldību iesaistīšanās ir atkarīga no pieejamā finansējuma katrā no tām. Tomēr primāri pašvaldībām ir jādomā, ar ko nodarbojas tās iedzīvotāji, kādas ir brīvā laika pavadīšanas iespējas visa vecuma cilvēkiem. Atkarības risku mazināšana nav jāsakata atrauti no citām sabiedrības problēmām, bet gan kontekstā ar tām. Visām iesaistītajām pusēm būtu jābūt atvērtam dialogam, nav jābaidās prasīt ekspertu, kas ikdienā strādā ar azartspēļu un citām atkarībām, viedokli. Katrai pašvaldībai jābūt skaidrai izpratnei, ko tā var vai nevar piedāvāt cilvēkiem, kas ir saskārušies ar atkarību, kā arī ko, iespējams, piedāvā blakus pašvaldība.

Biedrība "Skalbes" sniedz profesionālu palīdzību cilvēkiem, kuri nonākuši dažādās krīzes situācijās, un "Skalbes" komanda ar LSBA atbalstu nodrošina vienīgo specializēto atbalsta tālruni azartspēļu atkarīgajiem un līdzatkarīgajiem. Pēc sarunas ar Santu Laimiņu, iepazīstinām ar pārrunāto sociālās atbildības, sabiedrības informētības un atkarību prevencijas jomā.

Konsultatīvais tālrunis azartspēļu atkarīgajiem un viņu līdzcilvēkiem, kas tapis ar LSBa biedru atbalstu, darbojas kopš 2018. gada. Kā vērtējat līdzšinējo pieredzi darbā ar zvanītājiem un kā redzat šī atbalsta veida attīstību nākotnē?

Noteikti mūsu sadarbība ir bijusi veiksmīga un uz atbalsta tālruņa attīstību vērsta. Sadarbības gadu laikā esam strādājuši vairākos virzienos, piemēram, tālruņa atpazīstamības veicināšanā Latvijas sabiedrībā. Reklāmai izmantojām vides standus ārpus Rīgas, tā cenšoties sasniegt tālruņa zvanītājus citās Latvijas pilsētās, tāpat izvietojām reklāmu Rīgas tramvajos. Tāpat zvanītājiem bija iespēja laika periodā no 2021. decembra līdz 2022. aprīlim saņemt kādu no speciālistiem, piemēram, narkologu, psihiatru, psihoterapeitu, lai konsultētos kādā svarīgā jautājumā un mazinātu stigmatu par kādu no speciālistu kategorijām. Kopumā tika novadītas 10 konsultāciju dienas. Raugāties nākotnē ar pārliecību par tikpat veiksmīgas sadarbības turpināšanu. Atbalsta tālrunis var kļūt par ļoti svarīgu atbalsta mehānismu darbā ar azartspēļu atkarīgām personām. Bieži tieši tālrunis ir pirmais, kur cilvēks ir sadūšojies piezvanīt un, iespējams, pirmo reizi izstāstījis par notiekošo viņa dzīvē. Tālruņa attīstība nākotnē var koncentrēties gan uz atpazīstamības veicināšanu, sabiedrības izglītošanu, atbalsta sniegšanas turpināšanu, kapacitātes celšanu, citu atbalsta instrumentu veidošanu.

Kā Jūs raksturotu vidējā zvanītāja profilu, ja tāds ir? Vai, Jūsaprāt, no tā var izdarīt plašākus secinājumus par potenciālām atkarības riska grupām vai tendencēm sabiedrībā kopumā?

Izanalizējot 2022. gada rādītājus, varam secināt, ka apmēram 68% zvanītāju ir vīrieši, 76% zvanītāju zvina akūtā vai hroniskā krīzē, 67% zvanos tiek sniegts ieteikums, vairāk kā pusē zvanos pirmais ieteikums ir IAUI. No šiem rādītājiem varam izdarīt secinājumus, ka biežāk azartspēļu atkarības skartie ir vīrieši, kas saskan arī ar citu valstu pieredzi

azartspēļu jautājumos. Protams, arī sievietes var saskarties ar atkarību, taču tālruņa statistika rāda, ka biežāk sievietes griežas ar līdzatkarības problemātiku. Tālāk var secināt, ka tieši atbalsta tālrunī vērsas tajā mirklī, kad cilvēks ir nokļuvis akūtā krīzē vai jau ilgstoši tajā atrodas.

Kas, Jūsaprāt, vēl būtu darāms, lai mazinātu azartspēļu atkarības rašanos spēlētāju vidū?

Viens no galvenajiem virzieniem noteikti ir sabiedrības izglītošana jeb prevencija. Izglītošana par atkarības veidošanos, riskiem, ar ko var saskarties spēlētāji. Tāpat svarīgi izglītot jauniešus, vecākus par kvalitatīvu laika pavadīšanu. Kvalitatīvas attiecības ģimenē, partnerattiecībās ir svarīgs faktors, lai cilvēkam nebūtu jāaizpilda izjūtais tukšums ar kādu pārmērību. Piemēram, vielu vai procesu atkarību.

Vai un kā, Jūsaprāt, būtu jāpaplašina pašatteikušos personu reģistrs?

Jau ilgāku laiku nozarē iesaistītie runā par vienotu Baltijas reģiona pašatteikušos personu reģistru, kas mūsu ieskatā būtu veiksmīgs uzlabojums pašreizējam reģistram.

Kā panākt to, ka cilvēki, kas pakļauti procesa atkarības riskam, pēc iespējas ātrāk ne tikai pamana riska pazīmes, bet arī vērsas pēc palīdzības? Kādu ietekmi rada azartspēļu spēlētāju stigmatizēšana?

Azartspēļu atkarība ir "klusā" atkarība. To ir grūti pamanīt pretstatā alkohola vai narkotiku lietošanai. Tāpēc var paiet ilgs laiks, līdz pats spēlētājs, ģimene, apkārtējie pamana, ka spēlēšana ir kļuvusi nekontrolējama, kaitējoša. Šobrīd ir jāiegulda darbs un resursi gudras, zinošas sabiedrības veidošanā, kas ir informēta par procesa atkarības riskiem, kā arī izsverot visus par un pret, spētu izdarīt apzinātu izvēli. Vēl joprojām sabiedrībā ir skaļi jārunā par palīdzības saņemšanas normalizēšanu pie jebkuriem mentālās veselības izaicinājumiem.

Nozares nākotne

Investīcijas paredzēto izmaiņu ieviešanai – mērāmas miljonos

Valstij un pašvaldībām aplēstie zaudējumi – 17 milj. EUR

Iedzīvotāju paradumu monitorings

Internets un azartspēles nākotnē

Izlozes

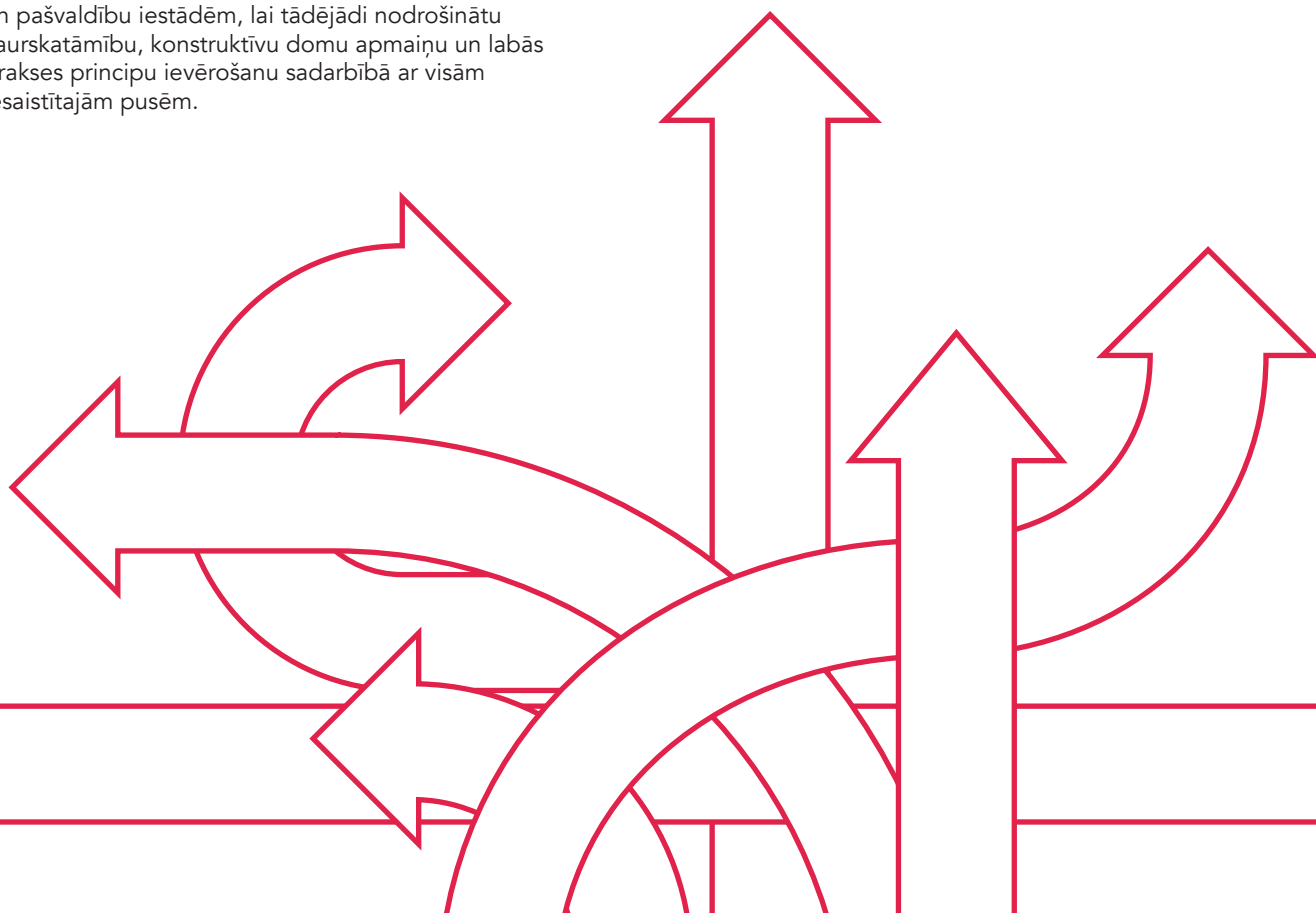
Nozares nākotne

Azartspēļu nozare Latvijā jau ir viena no visstingrāk regulētajiem nozarēm Latvijā. LSBA biedru uzņēmumi ir licencēti nozares dalībnieki, kuriem jāmaksā specifiski nodokļi un nodevas, kas ik gadu valsts budžetā ienes aptuveni 80 milj. EUR, un komercdarbības uzraudzība ir viegli īstenojama un nozares darbība – ērti izsekojama. Turklāt par potenciāliem pārkāpumiem komersantam draud bargi sodi, tai skaitā licences apturēšana vai anulēšana. Azartspēļu komersanti darbojas saskaņā ar starptautiskajiem, Eiropas Savienības un nacionālajiem normatīvajiem aktiem noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas (NILLTPF) novēršanas jomā, ieviešot atbilstošus drošības un kontroles pasākumus, sadarbojas ar Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekciju (IAUI), Finanšu izlūkošanas dienestu (FID) un citām uzraugošajām institūcijām. Izložu un azartspēļu organizētājiem tiek izvirzītas stingras komercdarbības reģistrēšanas prasības (pārbaudīta pamatkapitāla izcelsme, amatpersonu reputācija un nesodāmība), kā arī tiek veikta vēl stingrāka darbības uzraudzība. Tāpat nozares uzņēmumi rūpīgi ievēro visas Vispārīgās datu aizsardzības regulas (GDPR) prasības par to, kā vākt, glabāt un pārvaldīt personas datus.

LSBA biedri turpina un turpinās nodrošināt visu normatīvajos aktos noteikto prasību pilnīgu ievērošanu – tai skaitā vecuma cenza ievērošanu, nepārtrauktu videonovērošanas nodrošināšanu un videoieraksta uzglabāšanu, kā arī telpu apsargāšanu un pārejos nozarei saistošos noteikumus. Ieviešot jaunus un pilnveidojot esošos pakalpojumus, kā arī pielāgojoties izmaiņām nozari regulējošajos likumos un normatīvajos aktos, LSBA biedri regulāri un aktīvi sadarbojas ar atbildīgajām valsts un pašvaldību iestādēm, lai tādējādi nodrošinātu caurskatāmību, konstruktīvu domu apmaiņu un labās prakses principu ievērošanu sadarbībā ar visām iesaistītajām pusēm.

Kā jebkurai nozarei, arī azartspēļu uzņēmumiem ir nepieciešams skaidrs un stabils regulējums, taču pašreizējā valsts politika joprojām ir neskaidra. Vai un kāda būs nozares attīstība, lielā mērā atkarīgs no tā, vai lēmumu pieņēmēji pašvaldībās, Saeimā, valdībā un valsts iestādēs, spēs izstrādāt vienotu, saprotamu un saistošu juridisko ietvaru nozares pastāvēšanai. Šobrīd starpinstītūciju līmenī noris darbs pie Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam ieviešanas – tiek izstrādāti grozījumi Azartspēļu un izložu likumā, kā arī citi normatīvo aktu projekti.

Vienlaikus jāuzsver, ka nozares attīstība nenozīmē obligātu tās paplašināšanos, bet gan tās darbības plānošanu skaidrā rīcības ietvarā, lai tā kļūtu par konkurētspējīgu Eiropas mērogā. LSBA biedru uzņēmumi vēlas veicināt sabalansētas azartspēļu nozares politikas un stabilas regulatīvās vides izveidi azartspēļu nozares attīstībai, lai tādējādi sniegtu kvalitatīvus pakalpojumus, kurus saņem atbildīgs un informēts spēlētājs. Tāpat nozares uzņēmumi apzinās savu ieguldījumu Latvijas tautsaimniecībā un apņemas turpināt dot pienesumu ekonomikas attīstībā, tostarp piesaistot tūristus, kas ir svarīga daļa no azartspēļu patērētājiem – īpaši galvaspilsētā. LSBA biedru vidū ir uzņēmumi, kas, pastāvot atbilstošam regulējumam, varētu organizēt starptautiski atzītus izklaides pasākumus, kādi notiek citās Eiropas valstīs vai kaimiņvalstī Igaunijā, tādējādi veicinot izpratni par Latviju un Rīgu kā pilsētu, kur iespējami daudzveidīgi, plašāki potenciālo tūristu auditorijai pievilcīgi kultūras pasākumi.

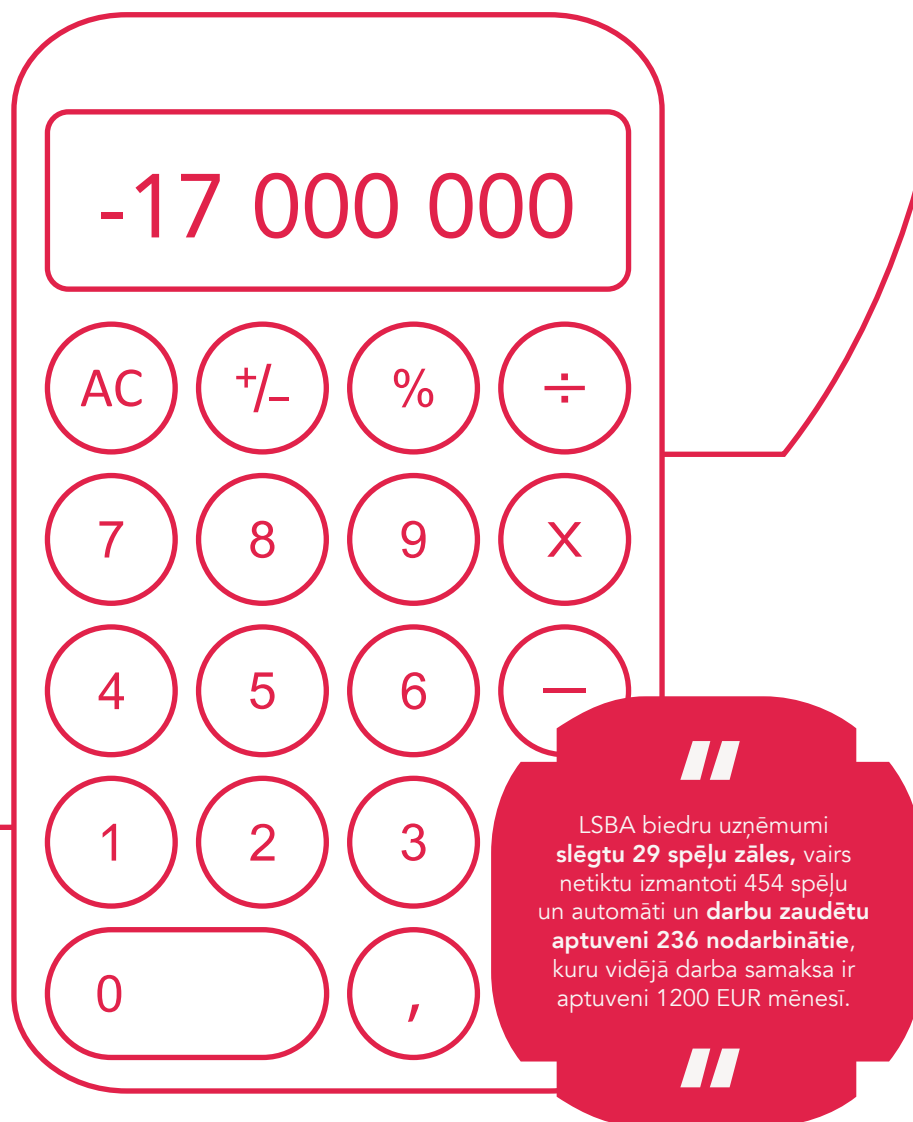
Investīcijas paredzēto izmaiņu ieviešanai – mērāmas miljonos

Tuvāko gadu laikā, kad plānots apstiprināt paredzētos grozījumus ar azartspēļu organizēšanu saistītajā normatīvajā regulējumā, komersantiem būs jāveic papildu pielāgošanās darbi, kā arī jāiegulda apjomīgas investīcijas vairāku miljonu eiro apmērā, lai tostarp uzturētu spēlētāju uzvedības monitoringa informācijas sistēmas, pielāgotu telpas noteiktajām prasībām, ieviestu papildu tehnoloģiskos risinājumus.

Jāuzsver, ka LSBA biedri jau ilgstoši veic pašregulācijas pasākumus, lai pielāgotos gaidāmajām izmaiņām nozares regulējumā un apmeklētājiem piedāvātu drošus un kvalitatīvus pakalpojumus, kas atbilst ne vien Latvijas, bet arī Eiropas standartiem. Tāpat nozare turpinās investēt spēlētāju aizsardzības pasākumu īstenošanā, darbinieku apmācību pilnveidošanā un riska monitoringa sistēmu ieviešanā un attīstībā.

Arī valstiskā līmenī nepieciešams mērķtiecīgi strādāt pie procesu atkarību prevencijas un ārstēšanas. LSBA biedri apņemas turpināt iesākto darbu pie sabiedrības informēšanas par problemātiskas spēles riskiem un atbildīgas spēles principiem, kā arī atbalstīt dažādas sociāli atbildīgas iniciatīvas un biedrības "Skalbes" konsultatīvā tālruņa azartspēļu atkarības skartajiem darbību. Šo un citu pasākumu īstenošana nākotnē varētu būt plašāk pieejama arī reģionos, ja pašvaldību budžetos nonāktu lielāka daļa no azartspēļu nodokļos un nodevās iekasētajiem finanšu līdzekļiem – šobrīd tie ir vien pieci procenti. LSBA vairākkārt mudinājusi mainīt pašreizējo azartspēļu nodokļa ieņēmumu sadalījumu, aicinot palielināt pašvaldībām atvēlēto daļu līdz 50%.

Valstij un pašvaldībām aplēstie zaudējumi – 17 milj. EUR

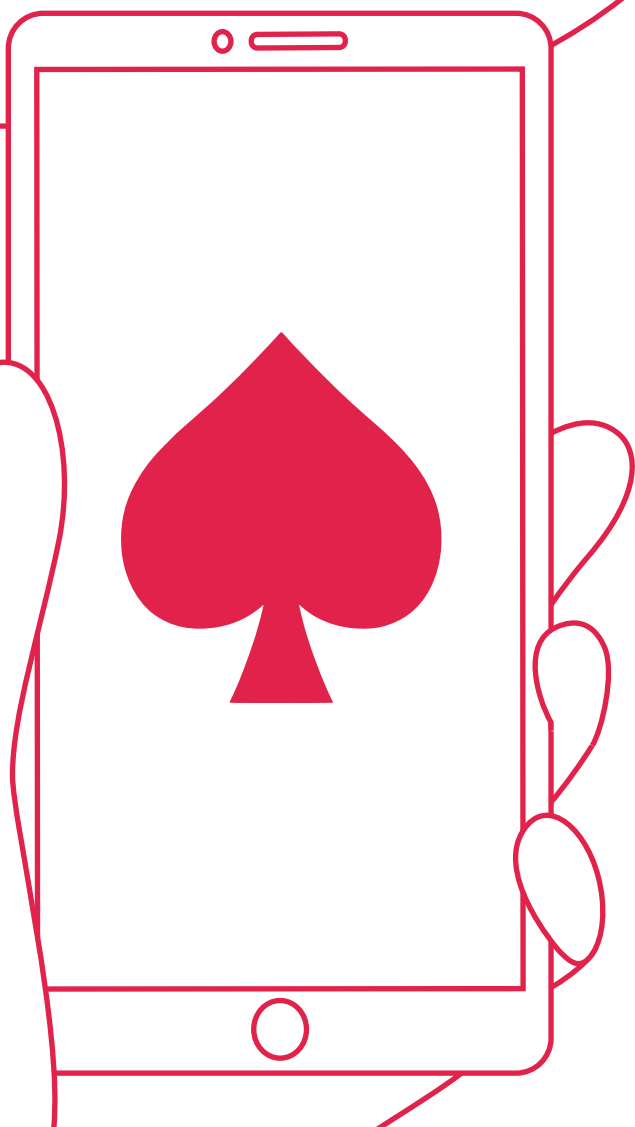
Vienlīdz nozīmīgs ir arī stabila normatīvā regulējuma trūkums – grozījumi normatīvajos aktos pamatnostādņu ieviešanai vēl nav pieņemti, kā arī joprojām nav skaidrības par pašvaldību tiesību apjomu. Pašvaldības – viena pēc otras, ignorējot tiesu izdarītos secinājumus, faktiski pilnībā aizliedz azartspēļu organizēšanu savā teritorijā, un aplēstie zaudējumi valsts un pašvaldību budžetā, aprēķinot tikai neieņemto azartspēļu nodokli, sastādītu vairāk nekā 17 milj. EUR. Vienlaikus jāatzīmē, ka kopš 2005. gada spēļu zāļu un kazino skaits Latvijā ir samazinājies par 67%, un 2023. gada sākumā Latvijā bija vien 203 azartspēļu organizēšanas vietas salīdzinājumā ar 650 zālēm 2005. gadā. Azartspēļu organizēšanas vietu skaits turpinās samazināties arī turpmāk. Plānotais grozījums Azartspēļu un izložu likumā paredz palielināt minimālo azartspēļu automātu skaitu spēļu zālē no 20 uz 25. Pielāgojoties gaidāmajām izmaiņām, LSBA biedru uzņēmumi slēgtu 29 spēļu zāles, vairs netiktu izmantoti 454 spēļu un automāti un darbu zaudētu aptuveni 236 nodarbinātie, kuru vidējā darba samaksa ir aptuveni 1200 EUR mēnesī. Jāņem vērā, ka tiktu slēgtas arī spēļu zāles, kurās tehniski izvietot vismaz 25 spēļu automātus būtu iespējams, bet tās vairs nebūtu rentablas – šādu spēļu zāļu precīzs skaits iepriekš nav nosakāms, un lēmumi par to aizvēršanu tiktu pieņemti pakāpeniski.

Iedzīvotāju paradumu monitorings

2024. gadā taps jauns Veselības ministrijas organizēts pētījums par procesu atkarībām, kas, iespējams, ļaus plašāk novērtēt aktuālo situāciju Latvijā un apzināt spēlētāju aizsardzības riskus – līdzīgi, kā pirms COVID-19 pandēmijas veiktais pētījums 2019. gadā. LSBA akcentē, ka pētījumā izmantotajām metodēm jābūt tādām, kas ļauj pilnvērtīgi pajauties uz iegūtajiem rezultātiem un sekmīgi izdarīt drošticamus secinājumus. Nereti tieši anonīmās aptaujās, kas veiktas interneta vidē, respondenti ir atklātāki un var sniegt konkrētākas atbildes par “jūtīgiem” tematiem. Tā, piemēram, par jautājumiem, kas ietver azartspēļu tematiku, daļa sabiedrības izvairās runāt, negrib runāt atklāti vai arī mēdz noklusēt patieso ainu un personīgo viedokli. Lai dati atspoguļotu patieso ainu, metodēm jānodrošina augsts informētāju un respondentu atklātības līmenis. Īpaši ņemot vērā, ka pētījumu rezultātus mēdz izmantot, veidojot nozares politiku valsts līmenī. Sagaidāms, ka gūtie rezultāti sniegs ieskatu tajā, kā mainījusies problemātika, sabiedrības nostāja, spēlētāju viedoklis un citi sociāli un ekonomiski aspekti pēdējo gadu laikā, turklāt iesaistīto pušu un ekspertu vidū gūtās atziņas varētu kalpot par pamatu jaunām rekomendācijām sociāli atbildīgai nozares attīstībai. **Līdz šim LSBA sadarbojusies ar vairākiem pētījumu centriem, lai īstenotu sabiedriskās domas aptaujas un apzinātu informētības un izpratnes līmeni par nozarei aktuāliem jautājumiem sabiedrībā, un asociācija arī turpmāk veiks pētījumus un aptaujas, lai apzinātu sabiedrības noskaņojumu un pieņemtu informētus lēmumus, plānojot nozares attīstību.**

Internets un azartspēles nākotnē

Ņemot vērā COVID-19 pandēmijas ietekmi un sabiedrības paradumu maiņu, tendences rāda, ka arvien ievērojamāka daļa iedzīvotāju dod priekšroku spēlēt azartspēles internetā – gan licencētajās platformās, gan nelegālajās vietnēs, kas strādā ārpus likuma rāmjiem un valsts budžetā nodokļu un nodevu veidā neiemaksā nelegāli gūtos līdzekļus. Digitālo platformu un tehnoloģiskās attīstības kontekstā tendence spēlēt azartspēles interneta vietnēs, visticamāk, nemazināsies, tādēļ turpmākajos gados īpaši jāpievērš uzmanība cīņai ar nelicencētajiem azartspēļu organizētājiem, kur par spēlētāju aizsardzību netiek domāts. Turklāt valstij jārada tāda vide, kas nemotivē spēlētājus slēpties pagrīdē, nekultivē ēnu ekonomiku. Tāpat nedrīkst pieļaut situāciju, kurā nelegālo azartspēļu operatori atrodas izdevīgākā pozīcijā nekā licencētie uzņēmumi, baudot negodīgas konkurences priekšrocības. Šis jautājums būtu risināms tostarp pārskatot valsts nodokļu politiku, īpaši – atceļot iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) piemērošanu laimestiem un aktīvāk pievēršoties nelegālā sektora izskaušanai.

Izlozes

Runājot par spēlētāju aizsardzību, jāpievērš uzmanība arī jautājumiem, kas saistīti ar izložu organizēšanu un patēriņu. LSBA ieskatā nepieciešams uzsākt plašāku diskusiju par izložu atkarību, ņemot vērā, ka tajās novērojami nereti azartspēlēm raksturīgi elementi – tostarp laimesta ātra saņemšana, azarta un veiksmes faktors, nejaušības princips, unikāls, uzmanību piesaistošs dizains. Vienlaikus lēmumpieņēmēju nostāja attiecībā uz izlozēm līdz šim bijusi nesamērīgi kūtra, un attiecīgi izmaiņas nozares politikā spēlētāju aizsardzībai ieviestas vien minimāli. Arī eksperti norādījuši, ka izlozes pēc būtības ir līdzvērtīgs process azartspēlēm, tādēļ turpmāk jāpievērš papildu uzmanību izložu atkarības problemātikas risināšanai.

Nobeigums

Azartspēles ir viens no daudziem izklaides veidiem, kas pastāvējis gadu simtiem, un LSBA iestājas par atbildīgu, drošu un mūsdienu standartiem atbilstošu spēli. Lai risinātu izaicinājumus, kas izriet no pašlaik nozarē pastāvošās nenoteiktības, LSBA ir gatava attīstīt sociālo partnerību starp azartspēļu organizētājiem no vienas puses un pašvaldībām un valsti – no otras. **Tiesa, lai prognozētu attīstību, ikvienai nozarei ir nepieciešama stabilitāte, un azartspēļu komersanti jau tuvākajā laikā sagaida politisku izšķiršanos par to, vai Latvijā tie drīkst pastāvēt un, ja tā, tad kādi ir spēles noteikumi.**

Neskatoties uz neskaidrību, kas joprojām valda, LSBA apņemas turpināt sadarbību ar partneriem sociālās atbildības jomā, informējot sabiedrību par nozares aktualitātēm, ceļot piedāvāto pakalpojumu kvalitāti un atbilstību augstākajiem standartiem, ieguldot spēlētāju aizsardzībā un atkarību prevencijā, kā arī īstenojot atbalsta pasākumus atkarību skartajiem. Tāpat komersanti turpinās pielāgoties izmaiņām, ko paredz pamatnostādnes un nozares saistītajos likumos veiktie un plānotie grozījumi, vienlaikus iestājoties par uzņēmējdarbību kavējošu šķēršļu novēršanu.

Nav šaubu, ka turpmākajos gados azartspēļu nozare mainīsies. Sākot ar vizuālo identitāti pilsētvidē un apmeklētāja profilu, ņemot vērā, ka plānots paaugstināt vecuma sliekšni. Spēļu zāļu skaits samazināsies, un arvien vairāk cilvēku pievērsīsies azartspēlēm interneta vidē, ko skaidri apliecina pēc COVID-19 pandēmijas gūtās atziņas un novērojumi. Iespējams, tas vairošas ēnu ekonomiku nelegālo azartspēļu formā, tādēļ uzraudzībai nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību valsts līmenī. Mainīsies spēļu zāļu darba laiks un klientu apkalpošanas prakses, risku uzraudzībai ieviešot viedākas informācijas sistēmas. Tiesa, pārmaiņas pieprasa apjomīgus resursus. Lai celstu pakalpojumu kvalitāti, nodrošinātu paredzēto normu izpildi un ieguldītu attīstībā, komersantiem jāiegulda ievērojami finanšu līdzekļi. Nozare ir gatava pielāgoties izmaiņām regulējumā, atvēlēt tam nepieciešamos resursus un īstenot sociāli taisnīgu komercdarbību, taču vienlaikus **LSBA cer, ka tam, kas mainīsies, būs ļauts pastāvēt. Nevis pagrīdē, bet valstiski atzītā veidā, dodot savu artavu tautsaimniecības attīstībai. Pastāvēt skaidri definētā vidē ar prognozējamās nākotnes garantiju.**

**Latvijas Spēļu
biznesa asociācija**

Biedrība "Latvijas Spēļu biznesa asociācija"
Latvian Association of Gaming Business
Tērbatas iela 30. - 3. stāvs, Rīga, LV-1011

lsba@lsba.lv
+371 25760637
Darba dienās 9:00 - 17:00